

Geçmişten Günümüze Serserilik (Suçu)*

Vagrancy (Offense) from Past to Present

Asena Kamer USLUADAM¹

¹ Araştırma Görevlisi Doktor, Ordu Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, Ordu, Türkiye

*Bu çalışma, 13.12.2022 tarihinde Çankaya Üniversitesi Ceren Damar Şenel III. Genç Bilim İnsanları Sempozyumunda sunulan “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Bağlamında Serserilik” isimli özet bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

*This study is an expanded and updated version of the abstract paper titled ‘Vagrancy in the Context of the Right to Freedom and Security’ presented at Çankaya University Ceren Damar Şenel III. Young Scientists Symposium on 13.12.2022.

ÖZ

Serserilik tarih boyunca çeşitli toplumlarda “tehlikeli” bulunanı ifade etmek üzere kullanılmış; serserilik düzenlemeleri, bu tehlikenin içeriğini döneminin toplumsal yapısına ve ihtiyaçlarına göre doldurarak; ölüm cezası, hapis cezası, zorla çalıştırma, sürgün gibi yaptırımlarla “tehlikeyi” bertaraf etmek üzere yürürlüğe konulmuş ve uygulanmıştır. Serseriliğin tarihsel seyrine bakıldığında onlara yönelik bazen cezalandırma bazen suç işlenmesinin önlenmesine yönelik tedbirler uygulama bazen de koruma, yardım etme yönünde yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Hâlihazırda 1982 Anayasası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türk Medeni Kanunu ve çeşitli hukuki metinlerde serserilere yönelik düzenlemelere rastlanmaktadır. Yürürlükte bulunan mevzuat incelendiğinde koruma ve suç işlenmesinin önlenmesi amaçlarının karma bir şekilde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Çalışmada tarihsel süreçte serserilik düzenlemeleri toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler ekseninde incelenirken bu değişimlerin sosyal bir fenomen olarak serseriliği ve serserileri ne şekilde belirlediğine dikkat çekilmiştir. Savaşlar, salgın hastalıklar, nüfus değişiklikleri ve ekonomik yapıda meydana gelen değişimlerin hem serserilerin kapsamına hem onların hukuk düzeni karşısındaki konumlarına ve onlarla mücadelede başvurulacak araçlara etkisi ele alınmıştır. Türk hukukunda da 1963 yılına kadar suç olarak düzenlenen serseriliğin eleştirel ceza hukuku perspektifinde yeni konumuna dair tespitlere yer verilirken serserilerin sınıf altı kavramıyla ilişkisi ortaya konulmuştur.

ABSTRACT

Throughout history, vagrancy has been used in various societies to denote someone who is “dangerous”; vagrancy regulations have been enacted and implemented to eliminate the “danger” with sanctions, such as death penalty, imprisonment, forced labor, and exile, by determining this danger according to social needs. Historically, there have been approaches to vagrancy, sometimes punishing them, applying measures to prevent crime, and sometimes protecting and assisting them. Currently, the 1982 Constitution, the European Convention on Human Rights, the Turkish Civil Code, and various texts contain regulations on vagrancy. Today, the objectives of protection and prevention of crime continue to exist in a mixed manner. The study highlights how changes in social life determine vagrancy as a social phenomenon. The effects of wars, epidemics, population changes, and economic structure changes on both the scope of vagrants and their position before legal order and the tools to be used to combat them are discussed. While the new position of vagrancy, which was regulated as a crime under Turkish law until 1963, in the perspective of critical criminal law is determined, the relationship of vagrancy with the concept of underclass is revealed.

Anahtar Kelimeler: Serserilik, serserilik suçu, sınıf altı

Keywords: Vagrancy, vagrancy offense, underclass

Corresponding Author: Asena Kamer Usluadam **E-mail:** asenakamer@gmail.com

Submitted: 14.11.2023 • **Revision Requested:** 30.04.2024 • **Last Revision Received:** 09.05.2024 • **Accepted:** 05.08.2024 • **Published Online:** 14.10.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

EXTENDED ABSTRACT

In historical times, vagrants have been the subjects of aid and punishment from time to time and have been positioned somewhere between these two extremes according to their social structure and needs. The dynamics that changed the perspective on work and poverty also affected the perspective on vagrancy, and heavy sanctions, such as death penalties, exile, and forced labor, could be imposed on vagrants. In times of labor demand, vagrants were sometimes forbidden to leave their settlements, imprisoned in workhouses, and forced to work in exile. In times of population mobility, when the security of life and property was in danger and social order was disrupted, sanctions such as death, stigmatization, beatings and, imprisonment were imposed on vagrants.

The first laws punishing vagrancy in the West is the labor laws enacted in England in the 14th century. The vagrancy regulations enacted in this period were seen as an alternative way of providing cheap labor, which had become expensive due to the death of almost half of the population because of the Black Death and the loss of some lands. Until the 16th century, vagrancy regulations aimed at providing cheap labor were transformed to serve the purposes of discipline and social control. By the 19th century, vagrancy, which had been a status until then, was regulated as a crime by associating it with certain acts, and to provide the labor force needed by the industry, the conditions of those who received assistance worsened, and work was tried to be made attractive. In the 20th century, with the outbreak of world wars and the rise of welfare-oriented states, the approaches to vagrancy and homelessness changed.

In the Ottoman Empire, as in Europe, people who did not work, were lazy, and wandered around were considered “dangerous” to society, and various ways were sought to eliminate this danger. From the 16th to the 19th centuries, methods such as forced labor or exile to the countryside were used against vagrants and beggars.

After Tanzimat’s proclamation, the aim of rehabilitation through labor came to the forefront of the fight against vagrancy. The Law on Vagrants and Wrongdoing-Expected Persons, which entered into force during this period, remained in force until 1963.

Today, vagrancy, which is included as a legitimate reason for limiting the right to liberty and security under the Constitution and the ECHR, continues to exist in a mixed manner with other legislative regulations, with the aim of protecting vagrants and preventing crime. Vagrancy is not criminalized under a condition or an act as it was in the past. However, in the changing social life with developments in the second half of the 20th century, work, poverty, and the position of vagrants have moved to a new place. Vagrants, whose labor force was utilized in the years following industrialization and who were supported and rehabilitated through social policies in the years when welfare state policies were effective, began to be addressed through their potential criminality and marginality.

Today’s vagrants are the equivalent of the social science concept of “underclass”, which is defined as a social class that does not have employment opportunities in the labor market, is a burden on public welfare in proportion to its number, and is a source of drug and violent crime.

Nowadays, when the need for the labor force has decreased due to technological developments, globalization, and economic policies, and full employment cannot be achieved, the criterion of “choosing not to work when one has the opportunity to work”, which serves to distinguish vagrancy from other poor groups, is no longer valid. On the other hand, the fact that social policies during the crisis of the welfare state are still being positioned as working and not being able to work due to temporary risks means that unemployed poor groups are included in the vagrant category as a whole. In such a context, without the need for vagrancy as a traditional concept, it seems inevitable that groups deprived of their work and social welfare will be subjected to surveillance and other preventive law enforcement activities with a focus on their dangerousness in terms of social order.

In addition, the transformation of social life has inevitably led to changes in the field of criminal law, and as the critical literature emphasizes, criminal law has begun to assume a preventive function, emphasizing the aim of preventing possible future violations rather than past violations. The new trends focusing on risks in crime prevention and combating crime in criminal law, which has been expanding toward the pre-crime field, show that potentially dangerous vagrants have naturally reappeared on the radar of criminal law. In this case, vagrants are in the interest of criminal law not as criminals but as potential criminals.

1. GİRİŞ

Serserilik tarih boyunca çeşitli toplumlarda “tehlikeli” bulunamı ifade etmek üzere kullanılmış; serserilik düzenlemeleri, bu tehlikenin içeriğini döneminin toplumsal yapısına ve ihtiyaçlarına göre doldurarak; ölüm cezası, hapis cezası, zorla çalıştırma, sürgün gibi yaptırımlarla “tehlikeyi” bertaraf etmek üzere yürürlüğe konulmuş ve uygulanmıştır. Bu bağlamda serseriliğin içeriği, nedenleri ve onunla mücadele konusunda başvuru enstrümanlar zaman içinde farklılık göstermiştir. Serseriliğin genel olarak tanımında çalışmak imkânı varken çalışmamak bulunurken; tarihsel süreç içerisinde göçmenlik, aylıklık, dilencilik, evsizlik, ahlaksızlık, fahişelik ve bekarlık ilgili kavramın kapsamı içinde değerlendirilebilmiştir. Bugün ise teknolojik gelişmeler, ekonomi politikaları ve artan göç gibi nedenler işsizliği farklı ülkelerde farklı düzeylerde ancak hızlı şekilde artırmıştır. Bu nedenle tarihin belirli bir döneminden itibaren çalışmayan ile çalışmayan arasında ayırım yapan ve çalışmayanları sosyal yardımların konusu hâline getiren, çalışmayanları ise çeşitli şekillerde cezalandıran, zorla çalıştıran, özgürlüğünü kısıtlayan anlayışın çözüm

üretmediği bir toplumsal grup meydana gelmiştir. Ancak toplumun geneli tarafından sanayileşmenin ilk dönemlerinden bu yana kabul gören çalışma etiğiyle çalışmak bir ödev, çalışmamak ise tembelliğin bir sonucu olarak algılanmaya devam etmektedir. Bu hâliyle sözü edilen yeni toplumsal grup çalışmamayı irade etse de etmese de serseri kapsamında değerlendirilmeye aday görünmektedir.

Bir zamanlar sosyal yardımlara konu olan zamanla suç hâline gelen serserilik, Türk hukuk sisteminde de yarım yüzyıl öncesine kadar suç olarak varlığını sürdürmüştür. Mevcut hâliyle koruma amacıyla özgürlüğün kısıtlanması nedenlerinden biri olan serserilik, tehlikelilik vurgusunu muhafaza etmektedir. Bu perspektifle çalışmanın amacı toplumsal dinamiklerin ceza hukuku üzerindeki dönüştürücü etkisini serserilik örneği üzerinden ele almak ve kimi zaman kısa sürelerde kimi zaman da keskin şekilde gerçekleşen değişimlerin çarpıcılığını ortaya koymaktır. Çalışmada bu kadim grubun geçmişten günümüze konumu, tarih ve sosyoloji yazınının yardımıyla hukuk metinleri ve toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler üzerinden yorumlanmıştır.

Serserilik kavramının tarihsel anlamındaki değişimler onun muğlaklığının hem bir nedeni hem de sonucu olarak görülebilir. Bu muğlaklığı anlaşılır kılabilmek adına çalışmada öncelikle kavramın tarihsel süreçteki değişimine değinilmiştir. Serseriliğin bir suç olarak yasalarda yerini almaya başlamasından bugüne kadarki süreçte geçirdiği değişimi gözler önüne sermek çalışmanın amaçlarından biri olduğundan, öncelikle serserilik yasalarında öncül kabul edilen İngiltere örneğine yer verilmiş, devamında Osmanlı Devleti'nde serserilik düzenlemeleri ele alınmıştır. Hâlihazırda kişi özgürlüğünü ortadan kaldırmak konusunda meşru bir neden olarak düzenlenen serseriliğin bugünü değerlendirilirken ceza hukukunda yeni eğilimleri ele alan eleştirel literatürün tespitleriyle serserilerin ceza hukuku karşısındaki yeni konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu belirlemede serserilik, hukuki bir olgudan ziyade sosyolojik bir olgu olarak ele alınmış, bu nedenle çok katmanlı ve ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturabilecek derinlikte teknik ceza hukuku tartışmalarına çalışma kapsamında sınırlı düzeyde yer verilmiştir.

2. SERSERİLİK KAVRAMI

2.1. GENEL OLARAK

Serseri kavramı, Farsça ahmak, akılsız anlamına gelen sarsar kelimesinden türetilmiştir.¹ Kavram Türk Dil Kurumu tarafından “*Belli bir işi ve yeri olmayan, başıboş (kimse), hayta*”², hukuk sözlüklerindeyse “*ötede, beride başıboş gezen, belli bir iş ve yeri olmayan kimse*”³ olarak tanımlanmıştır.

Kavramın hukuki karşılığı için mevzuatta doğrudan bir tanım bulunmamakla birlikte, Anayasa'nın 19. maddesinin gerekçesinde “*Muntazam ve normal geçim kaynağından mahrum ve meskeni bulunmayan kimseleri ifade eder.*” tanımına yer verilmiştir.⁴ Mülga 1909 tarihli Serseri ve Mazennei Sui Eşhas Hakkında Kanun'da ise serseri “*hiçbir vasıtai maişeti bulunmadığı ve çalışma kudreti olduğu hâlde lâakal 2 aydan beri birgüna kâr ve kisp veya sanatla meşgul olmayan ve bu müddet zarfında iş bulmak için teşebbüsâtı lâzimedede bulunduğunu dahi ispat edemeyip şurada burada dolaşan kimselere serseri itlak olunur. Çalışmaya muktedir iken tesevülî vesilei maişet itti hazedenler dahi serseri addolunurlar.*”⁵ denilerek tanımlanmış, ilgili kanun 1963 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5. maddesinde serserilerin yasaya uygun şekilde tutulmasının özgürlük ve güvenlik hakkının ihlali olmayacağı düzenlenmiş olmasına karşılık serseriliğin tanımına yer verilmemiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de doğrudan bir tanım yapmamakla birlikte, *De Wilde, Ooms And Versyp* (“*Vagrancy*”⁶) v. *Belgium* kararında (1993 yılında yürürlükten kaldırılan) Belçika Ceza Kanunu m. 347'de sabit bir meskeni, geçim kaynağı ve icra ettiği mesleği veya sanatı bulunmayan kimse olarak yapılan serseri tanımını AİHS'ye uygun bir tanım olarak değerlendirmiştir.⁷

Yukarıda verilen tanımlardan hareketle serseri bugün için çalışmayan ve mesken sahibi olmayan kişileri ifade etmektedir. Bu hâliyle bakılan yere göre ister sonuç ister neden olarak değerlendirilsin, serserilik yoksulluktan ayrı şekilde ele alınamaz.⁸

¹ Bkz. <<https://www.etimolojiturkce.com>> Erişim Tarihi 28.11.2022.

² Bkz. <<https://sozluk.gov.tr>> Erişim Tarihi 28.11.2022.

³ Bkz. Cengiz Yelbaşı, *Fransızca-İngilizce-Almanca Karşılıklarıyla Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü* (Sim Matbaacılık 2014), 548; Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü* (Yetkin Yayınları 2006) 604; Benzer tanım için ayrıca bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Aydın Kitabevi 1970) 1131.

⁴ Bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/media/7465/gerekeceli_anayasa_2021.pdf> Erişim Tarihi 11.12.2022.

⁵ Kanun için bkz. Düstur, 2. Tertip, Cilt 1, 169 <<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/71>> Erişim Tarihi 10.03.2023. Türkçeleştirilmiş metin için yararlanılan kaynaklar Biray Tugay, *Aydın Vilayeti'nde Sürgün (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2013) 168 vd.; Cihan Özgün, ‘Osmanlı Devleti'nde Serserilik Algısı ve Sorunu Üzerine Tespitler’ Emine Gürsoy Naskali ed, Avare içinde (Kitabevi Yayınları 2013)5, 36 vd.

⁶ *Vagrancy* kavramı Latince dolaşmak anlamına gelen *vagantem*, *vagori* sözcüğünden türetilmiştir. Bkz. <<https://www.etymonline.com/word/vagrancy>> Erişim Tarihi 03.12.2022.

⁷ *De Wilde, Ooms And Versyp* (“*Vagrancy*”) v. *Belgium* App no 2832/66, 2835/66, 2899/66 (ECHR 18 June 1971) bkz. <<https://hudoc.echr.coe.int/tur/?i=001-57606>> Erişim Tarihi 01.12.2022.

⁸ Serserilik ve yoksulluğa ilişkin düzenlemeler serserileri ihtiyaç sahibi diğer yoksullardan ayırma çabası olarak da okunabilir. Öğretide bir görüş tarafından geçmişte ve günümüzde çalışmama kavramı ve yoksulluk üzerinden serserilikle zayıf yoksulların korunması ve bakımının ayırımının yapılmadığı/yapılamaması eleştirilerek yoksulluk üç kategori üzerinden incelenmiştir. Birinci grup çalışmayacak kadar hasta veya yaşlı olan yoksullar, ikinci grup çalışabilecek yeterliliğe ve isteğe sahip olmasına rağmen iş bulamayan yoksullar ve üçüncü grup dilenerek yaşayabildiği sürece çalışmayı reddederek aylak ve ahlaksız olarak yaşam süren yoksullar. Bunlardan ilki yalnızca korumanın konusunu oluşturulmalıdır. İkinci gruba dair

Nitekim tarihsel süreçte serserilik düzenlemelerine, yoksulluğu ve çalışma yaşamını düzenleyen mevzuat arasında rastlanmaktadır. Öyleyse çalışmanın değişen anlamı ve yoksullara yönelik yaklaşımın ne olduğu serseriliğin kapsamı ve tanımı açısından da temel belirleyicidir.⁹

2.2. SERSERİLİĞİN TARİHSEL MUHTELİF VEÇELERİ

Bir olgunun sosyal gerçekliğini zamandan ve bağlamdan bağımsız bir şekilde değerlendirebilmek mümkün değildir. Bir kimlik, var olma biçimi veya durum olarak serseriliğin de arzu edilen veya arzu edilmeyen bir şey olarak sınıflandırılması bağlama ve zamana göre değişkenlik arz etmiştir.

Batıda serseriliğin cezalandırılmasını öngören yasalarının temelleri genel olarak 14. yüzyılda İngiltere’de veba salgınının popülasyona etkisiyle ilişkilendirilerek açıklanmaktadır.¹⁰ Ancak yoksulluk ve genel olarak serserilik veba ile ortaya çıkan bir olgu değildir. Günümüze kadar bilinen her toplumun yoksulları olmuştur. Ancak onlara yönelik yaklaşım çeşitlilik arz etmiştir. *Zygmunt Bauman*’ın ifadesiyle tarihsel süreçte yoksullara karşı bir tarafta korku ve tikslenme, diğer tarafta acıma ve merhamet duygularıyla çelişik bir tutum ortaya konulmuştur.¹¹ Bu bağlamda yoksullar farklı kategorilere ayrılarak değişen oranlarda kimi zaman yardımların kimi zaman cezaların muhatabı olmuşlardır.

Tarihsel süreçte çalışma da hayatı idame ettirme biçiminin belirlediği sosyal düzene göre şekillenmiştir. Avcı toplayıcı toplum- lar da çalışma aralıklı ve süreksiz olarak gerçekleştirilmiş, yaşamak için zorunlu olanın karşılanmasından başka üretim kaygısı güdülmemiş, arta kalan zamanlar aylıklıkla geçirilmiştir.¹² Toprağın işlenmeye başlamasıyla birlikte insanlar ihtiyaçlarından fazlasını üretebilir hâle gelmiş, artık ürün ortaya çıkmıştır. Tarım toplumu üretici ve mülkiyet sahibi sınıflar oluştururken, çalışma toprak üzerinde çalışan üretici sınıfa (kölelere) özgü bir faaliyet olmuştur.¹³

Örneğin Antik Yunan’da, farklı yerlerinde farklı toplumsal yapılar bulunsa da zenginlik toprak sahipliğiyle ilgili olmuş, soylu sınıfı (aristokrasi) çalışmadan köle istihdamıyla zenginliğini sürdürmüştür.¹⁴ Bu dönemde çalışmaya dair bakış açısını belirleyen husus köleliğin toplumsal ve ekonomik rolü olmuştur. Köleler bedensel çalışırken, efendiler zihinsel faaliyetlerini sürdürerek sanat veya öğrenmeye dayalı faaliyetler yürütmüş;¹⁵ çalışmak alt sınıfa ait bir ödev, boş vakit ise seçkinlerin ayrıcalığı olarak değerlendirilmiştir.¹⁶ Çalışmak genel olarak küçümsenen bir faaliyet olmuş,¹⁷ bu bağlamda yoksul, siyasi olarak zaman zaman oy kullanabilmekten fazlasına sahip olmayan, az miktarda toprağında çalışmak zorunda olup şehir yaşamına vakti olmayanları ifade etmiştir. Üst sınıf tarafından aşağılanan yoksulluk, nadiren lüks yaşam ve zenginliğin kötüye kullanılması durumlarında iyi ve dürüst yaşamın öğretmeni olarak güzellenmiştir.¹⁸ Örneğin erdemli yaşamı özgür olmak şeklinde değerlendiren ve bu özgürlüğün de her türlü gereksinime bağlı olmaktan kurtulmakla mümkün olduğunu düşünen Kynikler, özgürleşme yolu olarak yoksul bir yaşam sürdürmüşler; yoksul yaşamın, ihtiyaçsızlığı ve kimliksiz olmanın insanı hazzardan kurtararak özgürleştirdiğini ileri sürmüşlerdir.¹⁹ Doğaya dönüşe inanan ve özel mülkiyet, evlilik, din gibi toplumsal hayata dair şeylerin karşısında konumlanan Kynikler Okulu’nun önemli temsilcisi Diogenes arzularından kurtulmanın ahlak ve erdem özgürlüğü getireceğini savunmuştur. Tüm gelenekleri reddederek bir köpek gibi yaşamaya karar veren Diogenes kimilerine göre bir küpte kimilerine göre ise fiçıda yaşamını sürdürmüştür.²⁰ Bunun gibi kısıtlı örnekleri dışında Antik Yunan’da işsizlik artış gösterdiğinde ortaya çıkan sorunlarla, işsizlerin sınır dışı edilmesi suretiyle baş edilmiştir.²¹

problemlerin çözümlü devletin sosyal politikaları ile mümkün olabilir. Serserilik düzenlemeleri esas olarak son gruba ilişkin olmalıdır. John Lisle, ‘Vagrancy Law: Its Faults and Their Remedy’ (1914) 4(5) Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology 498, 500 vd. Tarihte istisnai olarak müstehcenlik gibi serserilik düzenlemelerinin orta sınıfa uygulandığı hakkında bkz. Alistair Robinson, *Vagrancy in the Victorian Age* (Cambridge University Press 2022) 13.

⁹ “Çalışmanın insan yaşamındaki anlamı toplumların geçirdikleri evrime koşut olarak değişmiştir. Genel anlamda çalışmak toplumsal yaşamın temel ritüelleri arasında yer alan; tarihin belirli dönemlerinde farklı toplumsal gruplar tarafından gerçekleştirilen; başta din olmak üzere farklı kurumlar tarafından farklı değerler atfedilen sosyal ve ekonomik bir kavramdır. Çalışmak tarih boyunca insan yaşamının en merkezi kavramlarından biri olmakla kalmamış, insanın zaman içerisinde çalışma olgusuyla ilgili değişen talepleri toplumları şekillendirmiş; değişen toplumsal koşullar da çalışma ilişkilerine yön vermiştir.” Tülay Bozkurt ve Neslihan S. Ercan, ‘Çalışma Kavramının Çalışma İlişkilerinin Sosyo-Psikolojik Evrimi’ Tülay Bozkurt ed, *Çalışma İlişkilerinin Evrimi* içinde (Beta Yayınevi 2011) 3.

¹⁰ Paul Ocobock, ‘Introduction: Vagrancy and Homelessness in Global and Historical Perspective’ Paul Ocobock ve A. L. Beier ed, *Cast Out: Vagrancy and Homelessness in Global and Historical Perspective* içinde (Ohio University Press, 2008) 3.

¹¹ Zygmunt Bauman, *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar* (Ümit Öktem çev, 1. Baskı, Sarmal Yayınevi 1999) 126.

¹² Şebnem Gökçeoğlu Balcı, *Tutunamayanlar ve Hukuk* (Dost Kitabevi Yayınları 2007) 34-35.

¹³ Kenan Ören ve Hasan Yüksel, ‘Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı’ 2012 1(1) HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi 35, 44 vd.

¹⁴ Bertrand Russel, *Batı Felsefesi Tarihi 1. Cilt İlkçağ Felsefesi* (Ahmet Fethi çev, 2. Baskı, Alfa Yayınevi 2016) 40.

¹⁵ Bozkurt ve Ercan (n 9) 9.

¹⁶ Ömer Aytaç, ‘Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar’ (2002) 12(1) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 231, 235.

¹⁷ “Antikçağ filozofları özgür insanın aşağılanması demek olan çalışmayı küçümsemeyi öğretiyorlardı.” Paul Lafargue, *Tembellik Hakkı* (Işık Ergüden çev, 1. Baskı, Sel Yayınevi 2019)

¹⁸ Belirtilen dönemde aylıklığın kutsanmadığına, sadece bedensel çalışmanın küçümsendiğine ilişkin ipuçlarının da olduğu hakkında bkz. Bozkurt ve Ercan (n 9) 9.

¹⁹ Arthur Robinson *Hands, Charities and Social Aid in Greece and Rome* (Cornell University Press 1968) 62-63.

²⁰ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi* (28. Baskı, Remzi Kitabevi 2016) 49.

²¹ Russel, *Batı Felsefesi* (n 14) 417 vd.

²² *Hands* (n 18) 65. Zenginlerin hayırseverliğinin oldukça kısıtlı olduğu bu dönemde bu kişiler yoksulluktan kurtulmak için şehir devletlerini terk ederek kolonilere katılmış veya 4. yüzyılda çok yaygın şekilde paralı askerlik yaparak toprak elde etmeye çalışmıştır. Ocobock (n 10) 4.

Feodal sistemde çalışma köleler yerine kölelerden farklı olarak toprağa bağlı şekilde alınıp satılabilen serfler tarafından gerçekleştirilmiştir.²² Sosyal düzen olarak feodalizm (Batı Avrupa için 500-1500 yılları arasındaki zaman), büyük toprak sahiplerinden oluşan askeri aristokrat sınıfın, sahip olduğu tarım arazilerine bağlı şekilde yaşamlarını sürdüren köylülere yani serfleri kontrol ettiği bir yönetim biçimi olmuş; bu yönetim biçiminde düzen toprak sahipleri tarafından sağlanmıştır. Ancak savaşlar, salgın hastalıklar, nüfus değişiklikleri gibi hususlar sosyal düzende değişikliklere neden olmuş, yeni düzenin yarattığı ekonomik dönüşümlerle kendi tehlikeli grubunu oluşturmuştur. Ekonomik arayışlarla şehirlere göç eden işsiz güçsüz kişiler, diğer bir ifadeyle dönemin serserileri toplumsal yaşamda tehdit olarak değerlendirilmiş, bu kişiler döneme özgü cezalandırma pratiklerinin muhatabı olmuştur.²³

Sanayi toplumuna geçişle birlikte kimsenin aylıklığa zamanının olmadığı ekonomik bir yapı ortaya çıkmıştır.²⁴ Sanayi toplumunun baştaki en temel sorunu, uzun süreler fabrikalarda çalışmayı tercih etmeyen yoksullar nedeniyle işgücü kıtlığı olmuştur. Bu dönemde çalışabilecek durumda olmasına rağmen çalışmayanlara başka bir deyişle dönemin serserilerine yönelik zorla çalıştırma yaptırımları uygulanmaya başlanmıştır.²⁵

Tarihte yoksullara yaklaşım, çalışmaya verilen anlam ve dolayısıyla serseriliğe yaklaşımı belirleyen önemli bileşenlerden biri de din olmuştur. Örneğin Hristiyanlık ile birlikte Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, yoksulların refahı önemsenmeye başlanmış, Antik Yunan ve Roma döneminde yoksullara yönelik dışlayıcı tavrıdan farklı olarak hayırsever bir tutum ortaya konulmuş, zenginliğin yoksullarla paylaşılması din adamlarının temel motivasyonlarından biri olmuştur. Yoksulların korunmasına yönelik bu anlayış uzun yıllar Avrupa toplumunu etkilemiştir.²⁶ Modern-öncesi Hristiyan Avrupa için de yoksulluk tanrısal düzende kaçınılmaz olarak görülmüş, yoksullara yardıma günahlardan arınmanın bir yolu olarak değerlendirilmiştir.²⁷ Bu dönemde yoksulların varlığı fedakarlık yapmak ve tövbe etmek için bir fırsat ve dahası armağan olarak görülmüştür.²⁸

Çalışmaya verilen anlamda paradigma değişikliği Protestanlıkla birlikte olmuştur. Antik Çağ'da çalışmanın olumsuz anlamı Hristiyanlığın ilk dönemlerine kadar varlığını sürdürmüştür. Esasen çeşitli dinlerde de karşılık bulan cennetten kovulma mitiyle her şeye sahip olan insanın yaşamak için/yiyecek bulmak için ter dökmek zorunda kalması, ilk günahın kefareti olarak anlaşılmıştır. Çalışmanın bu olumsuz anlamını dönüştüren husus ise 16. yüzyılda *Martin Luther*'in ortaya koyduğu Hristiyanlık yorumu olmuştur. Protestan çalışma ahlakında çalışmak Tanrı'ya karşı bir ödev ve sevap olarak ele alınarak ilk defa çalışmaya olumlu bir anlam atfedilmiş,²⁹ yaşamak için çalışan değil çalışmak için yaşayan Hristiyan iyidir anlayışı hâkim olmuştur. Çalışmanın böylesi kutsanışı zamanla Protestanlara ait olmaktan çıkmış, çalışma etiği olarak sanayileşmenin erken dönemlerinde ve modernizme³⁰ geçişte Avrupa'da genel kabul gören anlayış olmuştur. Modern öncesi Hristiyan Avrupa'da ölümden sonraki yaşam için bir yatırım görevi gören yoksullara yardım da modern dönemin çalışma mantığına aykırı bir niteliğe bürünmüştür. Bu dönemin hemen öncesinde ilahi düzenin emrettiği yoksulluklarını kabullenip temel ihtiyaçlarının karşılanması karşılığında sanayi toplumunun ihtiyaç duyduğu iş gücünü vermeyi reddeden yoksullarla mücadelede Protestan çalışma ahlakı işlevsel bulunmuş, yoksulluk da buna paralel şekilde bir sorun, tehdit ve engel olarak görülmüştür.³¹ Modern dönemle birlikte eski Hristiyan hayırseverliği ulusların zenginliği için bir engel olarak görülmeye başlanmıştır.³²

İslamiyette de çalışma yüceltilen bir eylem olmuş ve hatta çalışmanın zorunluluk olarak ele alındığı yorumlar dahi ortaya atılmıştır.³³ Bunun yanında Müslümanların yoksul ve muhtaç durumda olanlara yardım etmeleri görev olarak benimsenmiştir. Zengininin malının belirli bir kısmını muhtaçla paylaşması ödevi olan zekât, İslam toplumlarının hayırseverliğini karakterize eden

²² Ören ve Yüksel (n 13) 44 vd.

²³ Mitchel P Roth, Göze Göz Suç ve Cezanın Küresel Tarihi (Barışhan Erdoğan çev, Can Yayınevi 2017) 169.

²⁴ Gökçeoğlu Balcı (n 12) 35. *Paul Lafargue* 1880 yılında kaleme aldığı 'Tembellik Hakkı' adlı eserinde bireysel ve toplumsal sefaletin nedeninin çalışma tutkusunu olduğunu iddia etmiştir. Çalışma sürelerinin; kürek mahkûmlarında 10 saat, Antillerdeki kölelerde 9 saat olmasına karşılık, 1789 devrimini yaparak İnsan Hakları'nı ilan eden Fransa'da 16 saati bulunduğunu aktarmış; 18. yüzyılda hümanistler ve ahlakçıların idealinin günde 12 saat çalışma olmasını ve çalışma hakkının devrimci bir ilke olarak benimsenmesini sert bir şekilde eleştirmiştir. Ona göre dizginsiz çalışma insanın başına gelen en korkunç şeydir ve kurallara bağlanan azami 3 saati bulan bir çalışma yeterlidir. Lafargue (n 17) 18-24-31. Benzeri bir yorum sonraki yıllarda *Bertrand Russel* tarafından ortaya konulmuştur. Ona göre de "çalışmanın erdem olduğuna inanma yüzünden büyük zararlar doğmaktadır ve mutluluğa giden yol, refaha giden yol, çalışmanın örgütlü bir şekilde azaltılmasından geçer.". Ancak insanın ürettiğinden fazlasını tüketmesi adaletsizdir. Çalışma ahlakı bakımından insan "yedğine ve başını bir çatı altına sokmasına karşılık bir şey sağlamalıdır. Çalışmanın ancak bu kadarı görev sayılmalıdır.". Ona göre günlük 4 saatlik bir çalışma "bir insana, yaşamak için gerekli ihtiyaç maddeleriyle rahatlıkları sağlayabilmesi ve insanın geri kalan zamanını dilediği gibi kullanabilmesi" için uygun bir süredir. Bkz. Bertrand Russel, *Aylıklığa Övgü* (Metin Ergin çev, 7. Baskı, Cem Yayınevi 2021) 11-16-21.

²⁵ Bauman (n 11) 128.

²⁶ Ocobock (n 10) 4.

²⁷ Gökçeoğlu Balcı (n 12) 35.

²⁸ "Dünyevi yaşamın anlamını ölümden sonraki yaşamda arayan bir toplumun, eğer hazırda yoksullar olmasaydı, başka bir kurtuluş vasıtası icat etmek zorunda kalabileceği bile söylenilebilir.". Bauman (n 11) 127.

²⁹ Bozkurt ve Ercan (n 9) 10-11.

³⁰ Farklı gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak 15.-16. yüzyıl itibarıyla ortaya çıkmaya başlayan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimi olarak modernizm, kendisinden önceki geleneksel düzenin karşısını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Avrupa'da gelişerek küresel bir olguya dönüşen modernizme geçişte sanayileşme, demografik dönüşüm, ekonomik ilişkilerin ticarileşmesi, kapitalizmin yükselişi, iş bölümüne dayalı toplumsal ve ekonomik uzmanlaşma, bilimsel düşüncenin yükselmesi, akılcılık, kentleşme ve demokratikleşme gibi unsurlar üzerinde durulmaktadır. Christopher Pierson, *Modern Devlet* (Neşet Kutluğ ve Burcu Erdoğan çev, Chiviyazıları Yayınevi 2008) 56-57.

³¹ Yoksulların çalışmayarak bunu tercih ettikleri dolayısıyla çalışarak yoksulluklarından kurtulabilecekleri anlayışını hâkim kılmaya çalışmış Bauman (n 11) 127 vd. Modern devletin ayırt edici unsurları arasında çalışma etiğinin de yer alması gerektiği görüşü için bkz. Gökçeoğlu Balcı (n 12) 36.

³² Bauman (n 11) 13, 127.

³³ Bozkurt ve Ercan (n 9) 11.

temel hususlardan biri olmuştur.³⁴ Ayrıca karşılıklı yardımlaşmak, tasadduk (sadaka vermek), kurban dağıtmak gibi yoksulların gözetildiği ibadetler/uygulamalarla da sosyal dayanışma ön plana çıkarılmıştır.³⁵ Örneğin Osmanlı'da dindarlık göstergesi olarak başlıklarla yoksullara yardımı amaçlayan kurumlar/vakıflar kurularak finanse edilmiş, Avrupa'nın yardım anlayışındaki değişimin aksine yoksullar özelinde serseriler de çoğunlukla kamusal ve özel yardımlarla desteklenmeye devam etmiştir.³⁶

Yakın zamana kadar varlığını sürdüren cezalandırıcı anlayışın aksine serseriliğin arzu edildiği, irade edildiği nadir örnekler de söz konusudur. Bu konuda en bariz örnekler asketizm felsefesini izleyen öğretilere aittir. Önemli temsilcilerinden biri yukarıda sözünü ettiğimiz *Kyniklerdir*. Manevi bir ideale veya amaca ulaşmak için arzuları reddetme felsefesi olarak tanımlanan asketizm,³⁷ birçok dini öğretilerde kendisine karşılık bulsa da popülerliği veya temeli Hint kökenli dinlere dayandırılmaktadır. Hinduizmde yaşamın son evresinin (sannyāsi), keşiş olarak tam inziva şeklinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu evrede keşişler tüm malvarlıklarını terk etmekte ve yeme içme ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gezerek dilencilik yapmaktadır.³⁸ Benzer şekilde Budizmde keşişlerin toplu şekilde yürüdükleri ve kaselerine konulan yemeklerle yetindikleri bir çeşit dilenme usulü bulunmaktadır.³⁹ İslamiyette ise asketik uygulamalar tasavvuf geleneğini takip eden dervişlerde görülmektedir. Maddi dünyaya ait şeylerden bilinçli şekilde uzaklaşmayı amaç edinen dervişler, İslam toplumlarında saygı duyulan, hayranlık beslenen kişiler olarak özel bir yere sahiptir.⁴⁰ İslamiyette dilenerek geçimini sağlamak kabul edilmemiş olsa da özellikle çalışmayı reddedip tüm yaşamını çeşitli şekillerde ibadetlere ayırıp sonrasında geçim sıkıntısı çeken sufilere dilenmek durumunda kaldığı belirtilmekte, zaman içinde uzun saçlı, sakallı, yırtık ve yamalı kıyafetlerle halk arasında dilenen sufilerle "dilenci dervişler" denilen bir kesimin oluştuğu ifade edilmektedir. Bunun dışında şeyhlerin tasavvuf yoluna girmek isteyenlere odun taşıtarak, dilencilik yaptırarak onların nefislerini kırmaya çalıştıkları uygulamalardan söz edilmektedir.⁴¹

İradi veya dini ideallere ulaşmak için serseri yaşam sürme kendi topluluklarında hoş karşılanan ve hatta takdir edilen bir yaşam şekli olsa da belirtilen kısıtlı örnekleri haricinde serserilik toplumsal yaşamı bozan bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Ancak serseriliğe yaklaşımın cezalandırıcı olması veya serseriliğin ıslahının gerekmesi, bu aykırı yaşam sürme hâlindeki aykırılığın tarifi ve kapsamı toplumsal yaşamı etkileyen sosyal dinamiklerle yakından ilgilidir. Serseriliğin cezalandırılması konusunda bir ilk olmasa da Kara Veba batıdaki serserilik algısının değişimi açısından önemli bir dönemeç olarak ele alınıp incelenmektedir.

1.2.1. BATIDA İLK SERSERİLİK SUÇU DÜZENLEMELERİ: İNGİLTERE ÖRNEĞİ

Batıda serserilik düzenlemeleri konusunda İngiltere örneği öncü kabul edilmektedir.⁴² Söz konusu düzenlemelerin ilk örneklerinin işgücü piyasalarını kontrol, suçu önlemek ve yardım yasalarını düzenlemek amacıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Common Law için serseriler genel olarak aylıklar, dilenciler ve üzerine düşeni yapmadan dolaşan kişileri (işsizleri, görünürde bir geçim kaynağı olmayan kişileri) ifade etmekteyken⁴³, tarihsel süreçte yasaların kapsamına çingeneler, falcılar, ruhsatsız seyyar satıcılar, ailelerini terk eden kocalar, göçmenler gibi çok çeşitli kişilerin dahil olduğu görülmektedir.⁴⁴

Öğretilerde serserilik konusunda ilk kapsamlı yasal düzenlemenin İngiltere'de yürürlüğe giren 1349 tarihli İşçi Kararnamesi (*The Ordinance of Laborers*) ve 1351 tarihli İşçi Yasası (*Statute of Laborers*) olduğu kabul edilmektedir.⁴⁵ Söz konusu yasanın, öncül kabul edilebilecek serserilik düzenlemelerinden oldukça farklı olduğu belirtilmektedir.⁴⁶ 1349 yılında yürürlüğe giren ilk

³⁴ Ingrid Matsson, 'Status-Based Definitions of Need in Early Islamic Zakat and Maintenance Laws' Michael Bonner, Mine Ener ve Amy Singer ed, *Poverty and Charity in Middle Eastern Contexts* içinde (Sunny Press 2003) 31.

³⁵ Sözü edilen uygulama ve ibadetlerin ayrıntıları için bkz. Fahri Kayadibi, 'İslam'da Kalkınmanın Dinamik Güçleri' (2007) 15 İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1, 16 vd.

³⁶ Ocobock (n 10) 5. Osmanlı Devleti'nde serserilik hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. 1.2.2. numaralı başlık.

³⁷ Tanım için bkz. <<https://www.britannica.com/topic/asceticism>> Erişim Tarihi 06.03.2022. Kelimenin kökeni Grekçede "asketikos" kelimesine dayandırılmaktadır. Etimolojik olarak bu kelimenin Stoacılar tarafından erdeme giden yolda arzu ve tutkuların kontrolü anlamında kullanıldığı, ancak esasen antrenman yapmak, egzersiz yapmak gibi anlamlarının olduğu hakkında bkz. <https://www.etymonline.com/word/asceticism#etymonline_v_29116> Erişim Tarihi 07.03.2023.

³⁸ Yasin Güzeldal, 'Hint Kökenli Dinlerde Manastır Yaşamı ve Tekke Hayatı' (2021) 22(43) Tasavvuf İlimi ve Akademik Araştırma Dergisi 55, 61.

³⁹ Güzeldal n (38) 77 vd.

⁴⁰ Dervişliğin türleri ve ayrıntıları için bkz. Caner Işık, 'Dervişler: Dünyadan Geçen 'Aylıklar' Emine Gürsoy Naskali ed, *Avare Kitabı* içinde (Kitabevi Yayınevi, 2013) 61, 61.

⁴¹ Süleyman Uludağ, 'Dilencilik' (1994) 9 Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi <<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/9/C09023800.pdf>> Erişim Tarihi 07.03.2023.

⁴² Avrupa'da yoksulluk ve serserilik uygulamaları çeşitli farklılıklarla da olsa büyük ölçüde İngiltere deneyimine dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Yasemin Özdek, *Şirket Egemenliği Çağında Sosyal Devletin Ceza Devletine* (1. Baskı, Notabene Yayınları 2011) 17. Bunun yanında İngiltere, merkezi birliğini sağlayarak kanunun üstünlüğünü kabul edip şiddeti kendi tekeline/kontrolüne alan ilk ulus devlet olması itibarıyla modern devletin doğuşuyla suç ve cezada meydana gelen dönüşümü gözlemek için de önemli bir örnektir. Roth (n 23) 177.

⁴³ Eski bir tanıma göre serserilerin geceleri uyanık gündüzleri uyuyan, meyhane, birahane veya yollarda dolanan, nereden geldiği ve nereye gittiği belli olmayan kişiler olduğu aktarımı için bkz. Gary V. Dubin ve Richard H. Robinson, 'The Vagrancy Concept Reconsidered: Problems and Abuses of Status Criminality' (1962) 37(1) New York University Law Review 102, 104.

⁴⁴ Forrest W. Lacey, 'Vagrancy and Other Crimes of Personal Condition' (1953) 66(7) Harvard Law Review 1203, 1206-1207. Serserilik düzenlemelerinden yola çıkılarak ABD hukukunda serserilik otuz farklı kategoride ele alınmıştır. Ayrıntılar için bkz. Dubin ve Robinson (n 43) 108 vd.

⁴⁵ Söz konusu yasa kimilerine göre İngiliz yoksulluk yasalarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İngiliz yoksulluk yasaları çalışma, ücret, barınma ve yer değiştirme kısıtlamalarına yer veren, serserilere ilişkin düzenlemeleri de içinde barındıran, doğrudan veya dolaylı olarak yoksula yardımı yasaklayan, yardıma izin veren veya emreden düzenlemeler olarak 1948'e kadar varlığını sürdürmüştür. Bu yasaların Kıta Avrupası deneyiminden farklılıkları konusunda ayrıca bkz. Kadir Gündüz ve İbrahim Kısaç, 'İngiliz Yoksul Yasalarına Giriş: 1349-1531 Dönemi Bir Çocuk Esirgeme Perspektifi' (2021) 56(2) 3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi 781, 784 vd.

⁴⁶ Örneğin 1274 tarihindeki düzenlemelerde kilise yardımlarına kısıtlama getirilmiş, gezici kişilerin dini kurumlardan barınma ve gıda yardımları alamayacağı hususu düzenlenmiştir. William J. Chambliss, 'A Sociological Analysis of the Law of Vagrancy' (1964) 12(1) Social Problems 67, 68. 1349-1547 yılları arasındaki serserilik düzenlemelerinin ekonomik suç olarak kategorizasyonu için bkz. Dubin ve Robinson (n 43) 104 vd.

serserilik düzenlemelerinde yardım etmek yasaklanmış, serserilerin bu yasakla yaşamlarını sürdürmeleri için çalışmak zorunda kalmaları amaçlanmıştır.⁴⁷ Söz konusu düzenlemede ayrıca ister köle ister özgür olsun bedensel yeterliliği olan ve 60 yaşını doldurmamış, ticaretle ve herhangi bir zanaatla uğraşmayan, üzerinde yaşadığı kendine ait bir yer veya toprağı olmayan kişilerin zorla çalıştırılması, çalışmayı kabul etmeyenlerin zorlama hapsine tabi tutulması öngörülmüştür. Ayrıca herhangi birinin hizmetinde bulunan serfin makul bir nedeni veya izni olmaksızın hizmet için kararlaştırılan süreden önce bu hizmetten ayrılması hâlinde hapis cezasına mahkûm edileceği düzenleme altına alınmıştır.⁴⁸

İngiltere’de bu dönemde ortaya çıkan serserilik düzenlemeleri veba salgınıyla toplumun sosyal yapısında meydana gelen değişikliklerin bir neticesi olarak ele alınmıştır. Kara Veba (*Black Death*) ile nüfusun neredeyse yarısının ölmesi iş gücü kaybına ve bazı toprakların sahipsiz kalmasına neden olmuştur. İş gücü kaybını telafi etmek isteyen toprak sahipleri tarafından başka topraklarda çalışan serflerin yüksek ücretler karşılığında çalıştırılmaya başlanması ücretleri artırmış, bu durum serflere ücret pazarlığı imkânı yaratmıştır.⁴⁹ Diğer yandan feodalizmin çözülmeye başlaması toprağına bağlı serfleri⁵⁰ özgür bırakmıştır.⁵¹ Haçlı seferleri ve diğer savaşlar toprak sahipleri için parasal bir yük getirmiş, bu yükün karşılanmasında serflere özgürlüklerinin satılması olağan bir yol hâline gelmiştir. Daha fazla ekonomik refah elde etmek isteyip göç eden serflerle özgürleşen işgücü daha pahalı hâle gelmiş, toprak sahiplerinin ihtiyacı olan işgücüne ulaşmak daha da zorlaşmıştır. Böylesi bir toplumsal değişiklikte serserilik yasaları ucuz iş gücünü temin edebilmenin alternatif bir yolu olmuştur. Bu yasalarla herhangi bir geçim kaynağı olmayan sağlıklı kişilerin vebadan önceki ücretler karşılığında çalışması garantilenmiş, çalışmak imkânına rağmen çalışmaması, dilenmesi ve daha yüksek ücretler için toprağına terk etmesi yasaklanmıştır.⁵²

16. yüzyıla kadar ucuz iş gücünü temin etmeyi amaçlayan serserilik düzenlemeleri bu yüzyılda disiplin ve sosyal kontrol sağlamaya yönelmiştir.⁵³ 1530 yılında çıkarılan yasayla serserilik ilk kez suçla ilişkilendirilerek yaptırıma tabi tutulmuş, suçlar arasında ayırım yapılarak kulak kesmeye varan yaptırımlara yer verilmiştir. Çalışabilecek durumda olup da dilenenler, kazancını nereden sağladığını ortaya koyamayanlar ve yasadışı oyunlar oynayan aylaklar serseri olarak kabul edilmiş ve bu kişiler için ayrı ayrı ağır cezalar öngörülmüştür. Aylaklık eden ve geçimini ne şekilde sağladığını ortaya koyamayanların çırlıçiplak şekilde bir arabaya bağlanması ve kırbaçlanarak dövülmesi; yasadışı oyun oynayanların kırbaçlanması, tekerrür hâlindeyse bu kişilerin teşhir direğine bağlanması ve kulaklarının kesilmesi yaptırımlarına yer verilmiştir.⁵⁴

Söz konusu düzenlemeden kısa bir süre sonra yapılan değişiklikte yaptırım olarak ölüm cezası öngörülmüş; serserilik düzenlemelerindeki işçilerin kontrolü amacından ziyade suçun kontrolü amacına doğru değişim açıkça ortaya konulmuştur. Bu dönemde feodalizmin çöküşü ve sanayi ve ticaretle yaşanan gelişmelerle ticaret için gelen yabancı tüccarlara yönelik saldırılar ve taşınan değerli eşyaların çalınmasının önüne geçmek, mal taşıyan tüccarları yağmalayan kişileri denetlemek serserilik yasalarının temel amacı olmuştur. Belirtilen gerekçeyle serserilik yasaları ciddi bir suç işlememiş olsa dahi yağma veya diğer suçları işleme potansiyeli olan kişilerin tutulmasını mümkün hâle getirmiştir. Bu bağlamda yasaya göre herhangi bir zorba yakalandıktan sonra tekrar başıboş şekilde dolaşırsa, aylaklık, serserilik ederse yeniden kırbaçlanacak ve kulağı kesilecek; tekrar suç işlerse ölüm cezasına çarptırılacaktır.⁵⁵

Feodal düzenin çöküşü en başta tarım işçilerinin işsiz kalmasına neden olmuş,⁵⁶ işsiz gruba 1530’lu yıllarda kapatılan manastırlarda çalışan fırıncı, bahçıvan ve çamaşırcı gibi kişiler de eklenmiş, bu kişiler kasaba kasaba gezen serseri gruplara dahil olmuştur.⁵⁷ Ayrıca özel ordular dağıtılmış, işsiz askerlerin yeniden iş bulamayanları yoksullukla baş etmek için dilencilik

⁴⁷ Lisle (n 8) 501.

⁴⁸ Ayrıca söz konusu yasadışı işçilerin sabit ücretle çalıştırılması hususu da düzenlenmiş, 1351’de serflerin kışın hizmet verdiği toprağı yazın da çalışma imkânı varsa terk etmesi yasaklanmıştır. 1360 yılında bu davranışlar on beş günlük hapis cezasını gerektiren bir suç hâline getirilmiştir. Chambliss (n 46) 68.

⁴⁹ Gündüz ve Kısaç (n 45) 790.

⁵⁰ Serflik ve kölelik arasındaki farklar için bkz. Bozkurt ve Ercan (n 9) 16.

⁵¹ Dubin ve Robinson (n 43) 105.

⁵² Chambliss (n 46) 69 vd.; Doran Acemoğlu ve James A. Robinson, *Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri* (Faruk Rasim Velioğlu çev, 53. Baskı, Doğan Kitap 2020) 97. 1495’de yürürlüğe giren değişikliklerle cezalarda artış öngörülmüştür. Buna göre serserilerin üç gün üç gece ekme ve su dışında yiyecek verilmeden tutulmaları, sürenin sonunda şehri terk etmeleri emredilerek serbest bırakılmaları düzenlenmiştir. Chambliss (n 46) 70 vd.

⁵³ Ocobock (n 10) 8.

⁵⁴ Chambliss (n 46) 72.

⁵⁵ ibid 72.

⁵⁶ Özdek, köylülerin topraklarını ele geçiren büyük toprak sahiplerinin neden olduğu işsizliği ve İngiltere’de artan dilenci kitleleri durumunu 1516 yılında yayınlanan *Thomas More’un Ütopya* adlı eserinden şu altınıyla özetlemiştir: “Doyuracak karınları paralarından çok fazla olan bu köylüler (tarım çok kol isteyen bir iştir çünkü) çoluk çocukları, dulları, yetimleri, ana babaları ve torunlarıyla yollara düşerler. Doğdukları evden, karınlarını doyuran topraktan ayrılarak uzaklaşır zavallılar ve barınacak yer bulamazlar. O zaman kap kacaklarını, pılı pırtılarını yok pahasına satarlar. Onlar da bitince ne kalır yapacak: çalmak ve Tanrı buyruğuyla asılmak. Yoksulluklarını dilencilikle sürdürmek isteyenler de çıkabilir: Onları da serseri diye yakalayıp zindana atıverirler. Oysa nedir suçları bu insanların? Çalışmaya can atırları halde kendilerine iş verecek kimseyi bulamamak. Hem hangi işe girebilirler zaten? Toprakta başka şeyden anlamazlar ki. Eskiden yüzlerce kolun çalıştığı topraklarda koyunları olatmaya bir tek çoban yeter.”. Thomas More, *Utopia* (Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol ve Mina Ürgan çev, 24. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları 2017) 14-15. Özdek, Şirket (n 42) 5.

⁵⁷ Roth (n 23) 207 vd.

veya hırsızlık yapmaya başlamıştır.⁵⁸ Serflerin tamamının 1575 yılında özgür bırakılması,⁵⁹ sayısı artan yoksulların birleşip yıkıcı bir güç olmalarından çekinilmesi ve Protestan çalışma ahlakının benimsenmesi; yoksul ve çalışmayanların cezalandırılmasına yönelik politik tutumun oluşumunda önemli gerekçeler olarak ele alınmıştır.⁶⁰ Serserilik bu dönemde ekonomik düzene karşı işlenen bir suç olmaktan ziyade potansiyel suçluların engellenmesine hizmet eden bir yapıya bürünmüştür. Nitekim 1547 yılında yürürlüğe giren Kölelik Yasası (*Slavery Act*) ile de serserilik, hırsızlık, yağma ve tüm kötülüklerin kökü olarak kabul edilmiştir.⁶¹

Yoksulluğun düzensizlik olarak değerlendirildiği bu dönemde Avrupa'nın birçok yerine islahatçı ve bakımevleri kurulmaya başlanmıştır. 1556'da serserileri zorla çalıştırıp ıslah etmeyi, evsizlere de barınak olmayı amaçlayan meşhur *Bridewell* islahatçı açılmıştır.⁶² Sayısı zamanla artan bu islahatçı evlerinde; hastalar, bulaşıcı hastalığı olanlar, yaralı askerler, tedavi edilebilir engelliler, körler, yoksul çocuklar ve yaşlılar için barınma, tedavi, bakım ve eğitim olanakları sunulmuş; serseriler, haydutlar, ahlaksız kadınlar, fahişeler, sadakatsiz eşler, dilencilere hapis ve kırbaç gibi yaptırımlara tabi tutulmuş ve zorla çalıştırılmıştır.⁶³ Kısaca bu dönemde yoksulluk ve serserilik toplumsal bir sorun olduğundan *Bridewell* çalışmayla ilgili sorunların aşılmasına hizmet eden bir yapıda hizmet vermiştir.⁶⁴ Benzeri yapıdaki *hôpital général* Fransa'da, *spinhuis* ve *rasphuis* ise Amsterdam'da yoksulların, evsizlerin, serserilerin hapsedilerek ve çalıştırılarak ıslahını amaçlayan kurumlar olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁵

Serserilik yasaları 17. yüzyıl itibarıyla İngiltere ve genel olarak Avrupa'nın ekonomik çıkarları ve deniz aşırı sömürgecilik faaliyetlerinde önemli fonksiyonlar icra etmiş, serseriler bu dönemde işgücü sıkıntısı çekilen sömürgelere sürgün edilmiştir. Avrupa'nın deniz aşırı sömürgelerinde serseriliğin rolü Avrupalı yoksulların götürülmesi, sınır dışı edilmesiyle sınırlı kalmamış; yasalar aynı zamanda yerli toplulukların çalışma disiplinini ve sosyal düzenini şekillendirmek için de kullanılmıştır. Ayrıca kimi serseriler; askerlik hizmetine alınmış ve zamanla kendileriyle mücadele eden sistemin parçası hâline gelmiş,⁶⁶ kimileri ise toplumsal alandaki hareket kabiliyetleri gözetilerek zaman zaman hafiyelik faaliyetleri için seçilmiş, sosyal kontrol ve gözetim mekanizmalarına dahil olmuştur.⁶⁷

1824 yılına kadar geçen süreçte genellikle bir statü olarak görülebilecek serserilik, bu tarihten sonra belirli fiillerin işlenmesiyle ilişkilendirilerek suç olarak düzenlenmeye başlanmıştır.⁶⁸ 19. yüzyıl itibarıyla serserilik yasaları hızla gelişen şehirler için iş gücü olabilecek işsiz göçmen ve yoksullar yerine suçlulara ve özellikle malvarlığına karşı suç işleyen kişilere odaklanmış olsa da yoksullar ve serseriler toplumsal düzen açısından tehlike oluşturan gruplar olarak anlaşılmaya devam etmiştir.⁶⁹ Nitekim 1824 tarihli yasa da aylıklar, serseriler ve dolandırıcılar ile ıslah olmayan serseriler farklı gruplar olarak ele alınmış ve bunların karşılığında farklı yaptırımlar öngörülmüştür. En geniş ve muğlak şekilde ele alınan ve uygulamayla sınırları iyice esnetilen serseriler ve dolandırıcılara; falcılar, suç işlemek için silahlananlar, yaralarını teşhir eden dilenciler, eş ve çocuklarını terk eden kocalar, herhangi bir meskeni ve geçim kaynağı olmayıp kamusal alanda konaklayan kişiler de dahil edilmiş, yoksul ve gezgin olan herkes potansiyel suçlu olarak değerlendirilmiştir.⁷⁰ *Michel Foucault*; 18. yüzyılın sonu itibarıyla şiddet suçlarından ziyade malvarlığına karşı suçların ön plana çıkmasına ilişkin bu dönüşümü (önceden fazla önemsenmeyen göz yumulabilecek küçük suçluluğun [serserilik, dilencilik, yankesicilik, çalıntı mal satıcılığı gibi] gündeme alınmasını ve malvarlığına karşı işlenen suçlarda daha katı düzenlemelere gidilmesini) burjuva sınıf adaleti olarak ifade etmiş; ekonomik düzendeki değişimin, artan nüfusun, zenginliğin ve mülk artışının karşısında güvenlik ihtiyacının da malvarlığına yöneldiğini belirtmiştir.⁷¹ Bu dönemde sanayinin ihtiyaç duyduğu

⁵⁸ 1550 yılında yalnızca 75.000 nüfusa sahip Londra'da 12.000 kişinin farklı yerlerden gelen yoksul göçmenler olduğu konusunda bkz. William G. Hinkle ve Stuart Henry 'Bridewell Prison and Workhouse' Mary Bosworth ed, Encyclopedia of Prisons & Correction Facilities içinde (2. Baskı, Sage Publication 2005) 82, 82. Bu yıllarda yapılan düzenlemelerde engelli, düşkün, çalışmayacak kadar yaşlı veya hasta olanlar hariç olmak üzere yaşayacak yeri olmayan, yol kenarlarında, köy, kasaba ve şehirlerde gezen aylıklar, gerçek bir işle üç gün boyunca ilgilenmeyenler (çalışmayı reddedenler) ve işlerini bırakanlar serseri olarak kabul edilmiştir. Chambliss (n 46) 73. Ayrıca belirtilen dönemlerde serserilerin göğsüne kızgın demirlerle serseri [*vagrant*] damgası vurulacağı ve bu kişileri ihbar eden kişilerin emrinde iki yıl boyunca köle olarak çalıştırılacağı da hüküm altına alınmıştır. Roth (n 23) 209.

⁵⁹ Chambliss (n 46) 72.

⁶⁰ Brian Harvey, 'A Solution to Homelessness: Part I: Vagrancy Still a Crime' (1984) 73(289) Studies: An Irish Quarterly Review 1, 1.

⁶¹ Söz konusu değişimde işsizlik karşısında öngörülen yaptırımların ağırlığının da etkili olduğu belirtilmiştir. Buna göre serseri kategorisindeki kişiler ölüme varan yaptırımlardan kaçınarak suç işleyerek yaşamlarını sürdürmeyi tercih etmişlerdir. Dubin ve Robinson (n 43) 105. Bu dönemlerde serseriler genel olarak uzun mesafelere tek başlarına ya da küçük gruplar halinde seyahat eden genç erkeklerden oluşmuş, bunlar bölgesel ve mevsimlik göçler yanında esas olarak uzak mesafeli olarak göç etmiştir. İngiltere ve Fransa'daki şehirlerde barınma pahalı olduğundan şehre gelen bu yoksullar genelde birahane veya özel pansiyonlarda veya küçük kiralık odalarda konaklamıştır. Dilenerek yaşamını idame ettiren bu kişilerin sayıca artış göstermesi ve sosyal yardımların yetersiz kalması neticesinde toplumsal düzene aykırı yıkıcı bir güç oluşturmalarından çekinilmesi nedeniyle yaptırımlar zaman içinde ağırlaştırılmıştır. Ocobock (n 10) 8.

⁶² İngiltere'nin ilk islahatçı olan *Bridewell*, modern hapishanelerin öncüsü olarak kabul edilmektedir. 1523 yılında kraliyet sarayı olarak inşa edilen Londra'da bulunan bina sonrasında Londra başpiskoposunun talebiyle islahatçıya dönüştürülmüş ve zamanla sayısı iki yüze varacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. Hinkle ve Henry (n 58) 82.

⁶³ Yoksullukla mücadele kapsamında Kraliçe Elizabeth tarafından 1601 tarihinde yürürlüğe sokulan ve üç yüz yıl yürürlükte kalan Yoksul Yasası (An Act for the Relief of the Poor) sağlıklı kişileri, engellileri ve çocukları ayırmış, engellilere ve çocuklara parasal yardımlarla, sağlıklı kişilere iş vermek suretiyle yardım edilmesini öngörmüştür. Bu yasa da sosyal yardım görme çalışma olgusuna bağlanmıştır. Gökçeoğlu Balcı (n 12) 39.

⁶⁴ Hinkle ve Henry (n 58) 83.

⁶⁵ Eamonn Carrabine, 'England and Waller' Mary Bosworth ed, Encyclopedia of Prisons & Correction Facilities içinde (2. Baskı, Sage Publication 2005) 290, 291.

⁶⁶ Ocobock (n 10) 11 vd.

⁶⁷ 18. yüzyılda Fransa örneklenmiştir. Cengiz Kırılı, 'Kahvehaneler ve Hafiyeler:19. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı'da Sosyal Kontrol' (2000) 83 Toplum ve Bilim 58, 62 vd. "Suçluların siyasal kullanımı-muhbir, hafiyeciler, tahrikçi olarak-, XIX. Yüzyıldan önce çoktan yerleşik hale gelmiştir." Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu* (Mehmet Ali Kılıçbay çev. 8. Baskı, İmge Kitabevi 2019) 405.

⁶⁸ Dubin ve Robinson (n 43) 105.

⁶⁹ Ocobock (n 10) 18-19. 1824 tarihli yasanın on yıl kadar sonra çıkarılan yoksulluk yasasıyla İngiltere'nin dört bir yanında acımasız çalışma evleri kurulmuştur. Harvey (n 60) 3.

⁷⁰ Robinson (n 8) 13-14.

⁷¹ Foucault (n 67) 128 vd. Ceza hukukunda Klasik Okul'un önemli isimlerinden *Cesare Beccaria*'nın 18. yüzyılda yayınlanan Suçlar ve Cezalar Hakkında yapıtında aylıklar hakkındaki

ucuz iş gücünü temin amacıyla toprağa bağlılık ve yer değiştirme yasakları da yürürlükten kaldırılmış, ıslahevlerinde kalanların yaşam koşulları bilinçli olarak kötüleştirilmiş, yardım görenlerin durumu işçiye nazaran dezavantajlı hâle getirilmiştir.⁷²

20. yüzyıla gelindiğindeyse dünya savaşları sonrası refah odaklı devletlerin yükselişiyle birlikte serseriliğe ve evsizliğe yaklaşım değişmiş, serserilerin zorunlu çalıştırılmasından ve evsizlerin şiddet yoluyla bastırılmasından uzaklaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında askere alma ve savaş ekonomisi Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki işsiz nüfusu radikal bir şekilde azaltmıştır. Yine serseriliğin yoksulluğun bir sonucu olduğu fikrinin gelişim göstermesi de yaklaşımı değiştiren hususlardan biri olarak ele alınmıştır.⁷³

Güncel durumda hâlen bazı hükümleri İngiltere ve Galler'de yürürlükte bulunan 1824 tarihli yasa bu zamana kadar çok sayıda değişiklik geçirmiştir. 2022 tarihli *The Police, Crime, Sentencing Courts Act* ile dilenciler ve açık alanda uyuyan evsiz kişilere yönelik gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra yasanın yürürlükten kaldırılacağı düzenleme altına alınmıştır.⁷⁴

Sonuç olarak bir kısmına yer verdiğimiz serserilik yasaları günümüze kadar toplumsal yaşama paralel şekilde değişmiştir. Serseriliğin tehlikeli olarak değerlendirilmesi nedenleri, serseriliğin kapsamı ve uygulanan yaptırımlar değişiklik göstermiş olsa da çalışmamanın veya dilenmenin yasaklanması hepsinde ortaktır.⁷⁵ Söz konusu gruba uygulanan yaptırımlar da kabaca iş gücüne ihtiyaç duyulan dönemlerde bunu temin, işsizliğin arttığı dönemlerdeyse işsizliğe bağlı ayaklanmaların önlenmesine hizmet edecek şekilde değişiklik göstermiştir.⁷⁶

1.2.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE SERSERİLİK

Yoksullukla mücadelede Avrupa'da 16. yüzyıl itibariyle başlayan merkezi, seküler ve katı politikalar Osmanlı'da bulunmasa⁷⁷ da Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı'da da çalışmayan, tembellek ederek başıboş gezen kişiler toplum açısından "tehlikeli" olarak değerlendirilmiş,⁷⁸ bu tehlikeyi bertaraf etmenin çeşitli yolları aranmıştır. Serserilere yönelik yaklaşımın, Batı'daki gelişmeleri takiben ancak farklı ölçülerde başta cezalandırıcı zaman içinde ıslah edici bir gelişim seyri olmuştur.⁷⁹

Çalışmak imkânı varken çalışmayarak başıboş bir şekilde gezen kişileri ifade eden serserilik, Osmanlı'da zaman zaman düzen bozucu farklı grupların dahil olduğu bir üst kimlik olarak görülmüş; dilenciler, hovardalar, hırsızlar, yankesiciler, eşkıyalar, fuhuş yapanlar, asker kaçakları, halkı galeyana getirenler,⁸⁰ esrarkeşler, işi olmayan hasta ve sakatlar, külhanbeyleri⁸¹ ve kabadayılar serseri kapsamında değerlendirilebilmiştir.⁸²

Osmanlı'nın serserilerle mücadelesinde zaman içinde değişen yaptırımlara yer verilmiştir. İstanbul başta olmak üzere düzen bozucu söz konusu gruplara yönelik şikayetlerin esas olarak 18. yüzyıl itibariyle arttığı belirtilmesine rağmen bu tarihlerden önce de serserilere yönelik alternatif yaptırımlara başvurulmuştur. Örneğin serserilerin sıklıkla ziyaret ettiği meyhanelerin artması ve buradaki kişilerin kadınlara sarkıntılık yapıyor olmaları; 1595 tarihinde meyhanelerin kapatılmasına ve söz konusu yasağa aykırı

sözleri dönemin ruhunu yansıtmaması bakımından çarpıcıdır. "Kim ki, kamunun/toplumun dinginliğini/huzurunu bozar, kim ki yasalara, yani insanların karşılıklı olarak birbirlerini desteklemeyi ve savunmayı, acı çekip birbirlerine katlanmayı sağlayan koşullara uymaz, o kişinin toplumun dışına atılması, bir başka deyişle sürgün edilmesi zorunludur. Bu nedenledir ki, aklı başında yönetimler; iş, ticaret ve sanayi yaşamı içinde, (sosyal devletin amacıyla çelişen) bu tür siyasal aylıklığın işsiz güçsüzlüğün acısını çekmez. Kimi yüzeysel hurçun söylevciler ise, onu sanayinin kotardığı zenginliklerin ürünü olan aylıklıkla karıştırırlar. Oysa bu sonucusu, toplum serpilip genişledikçe ve yönetim daralıp insanlara daha çok özgür alan bıraktıkça zorunlu ve yararlı olan aylıklıktır. . . cezalandırılması gereken aylıklığın ne olduğunu yasalar tanımlamak zorundadır. . ." Cesare Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (Sami Selçuk çev. 6. Baskı, İmge Kitabevi 2016) 117-118.

⁷² Söz konusu değişiklikler sanayi burjuvası ile toprak aristokrasisi arasındaki çekişmenin ürünü olarak nitelendirilmiştir. İşgücü ihtiyacı olan sanayi için sosyal yardımlar önemli bir engel oluşturmuş, toprak aristokrasinin devamı ise yer değiştirmeye engel olan yasalarla geleneksel kırsal düzenlerini korumamın bir yolu olarak değerlendirilmiştir. Gökçeoğlu Balcı (n 12) 39.

⁷³ Ocobock (n 10) 25.

⁷⁴ Bkz. <<https://www.gov.uk/government/publications/police-crime-sentencing-and-courts-bill-2021-factsheets/peal-of-the-vagrancy-act-1824-police-crime-sentencing-and-courts-act-2022-factsheet>> Erişim Tarihi 28.03.2023.

⁷⁵ Chambliss (n 46) 75.

⁷⁶ Kapatılmayla ilgili olarak bkz. Hakan Karakehya ve Hande Özger, *Modern Toplumda Hapishanenin Yaygın ve Yerleşik Konuma Gelişi* (Nobel Kitabevi 2022) 63.

⁷⁷ Osmanlı Devleti dilenen ve gezici yoksullara karşı kriz dönemleri haricinde çok fazla tedbir almamıştır. Ocobock (n 10) 11. Selanik kadı sicillerine bakılarak yapılan bir çalışmaya göre yalnızca bireysel dini başlıklarla yoksullara ulaşılmaya çalışılması ve bu başlıkların daha ziyade dini kurumlarda çalışan dindar yoksullara yönelik olması neticesinde tüm yoksulların ihtiyaçlarına cevap verilebilmesi mümkün olmamış; herhangi bir yardımdan faydalanamayan yoksullarına seyyar satıcılık, göç, din değiştirme, suç işleme, fahişelik, çocukların (besleme) başka evlerde çalıştırılması gibi yöntemlere başvurduğu belirtilmiştir. Bkz. Eyal Ginio, 'Living on the Margins of Charity Coping with Poverty in an Ottoman Provincial City' Michael Bonner, Mine Ener ve Amy Singer ed, *Poverty and Charity in Middle Eastern Contexts* içinde (SUNY Press 2003) 164, 177.

⁷⁸ 18. yüzyılda aylıklara karşı tutumun erken modern dönem Avrupası'ndan farklı olduğu yönünde bkz. Ginio (n 77) 172 vd.

⁷⁹ Nadir Özbek, 'II. Meşrutiyet İstanbul'unda Dilenciler ve Serseriler' (1999) 11(64) *Toplumsal Tarih* 34, 36. Özellikle klasik dönem Osmanlı'da serserilerin zorla çalıştırılarak ıslahının Avrupa örneklerine paralel şekilde gerçekleştiği ancak buna yönelik çalışma ve kaynakların kısıtlı olduğu konusunda bkz. ibid 37.

⁸⁰ Osmanlı'da çeşitli zamanlarda halkın galeyana gelmesiyle toplumsal bir harekete dönüşen tepkileri ortaya koyanlar veya siyasi düşünceleri dolayısıyla siyasi suçlu olarak kabul edilen kişiler serseri kapsamında değerlendirilmiştir. Örnekleri için bkz. Özgün (n 5) 12-13.

⁸¹ Külhanbeyleri; barınacak yeri olmayıp hamamların ateş ocaklarında (külhanlarında) yatıp kalktukları için bu isimle anılan, İstanbul'un Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden itibaren ortaya çıkan bir gruptur. Bunlar, ilk dönemlerinde lonca gibi bir teşkilata sahip olup kısmen itibara sahip bir zümre olsalar da sonrasında daha çok sorumsuz ve vurdumduymaz şekilde hayat yaşayıp toplumu tehdit eden bir grup eşkıya olarak görülmüşler. çeşitli tedbirlere muhatap olmuşlardır. Mehmet Demirtaş, 'XVIII. Yüzyılda Osmanlı'da Bir Zümrenin Alt Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri' (2006) 7(1) *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 113, 113 vd.

⁸² Özgün (n 5) 5 vd. Farklı grupların aynı çatı altında değerlendirilmiş olmasının çeşitli nedenleri ileri sürülmüştür. Buna göre söz konusu gruplar neredeyse vergi vermiyor olmaları, sanat sahibi olmamaları, yersiz, yurtsuz ve işsiz olmaları yönüyle benzeşmiş, hepsi bir yönüyle toplumsal yaşamı ekonomik, sosyal veya siyasi yönden tehdit etmiştir. ibid 17-18.

hareket eden meyhanecilerin kürek cezasına çarptırılmasına neden olmuştur.⁸³ Benzer şekilde kahvehanelerin serserilerin ilgi gösterdiği, kumar oynanan, hırsızlık, öldürme gibi fiillerin işlendiği, padişah aleyhine davranışların sergilendiği mekanlar hâline gelmesiyle⁸⁴ bunlar da kapatılmış ve hatta yıktırılmıştır.⁸⁵

16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar serseriler ve dilenciler hakkında köylü veya sanatkarların yanına işçi olarak gönderme, çeşitli işlerde zorla çalıştırma veya merkezden taşraya sürgün etme şeklinde yöntemlere başvurulmuştur.⁸⁶ Sözü edilen dönemlerde Avrupa örneklerine benzer şekilde serserilerle mücadelede İstanbul'a taşradan gelişler yasaklanmış, sonradan İstanbul'a gelen kişiler geldikleri yerlere geri gönderilmiş,⁸⁷ gelenlerin ancak kefaletle bağlı olarak şehirde kalabilmelerine imkân verilmiştir.⁸⁸ Bu bağlamda serserilerin kaldıkları bekar evi, han ve hamam gibi yerlerde zaman zaman sayımlar yapılmış,⁸⁹ İstanbul'dan gönderilmelerine rağmen kaçak olarak tekrar gelenler hakkında devlet işlerinde zorla çalıştırma,⁹⁰ hapis, sürgün kalebentlik⁹¹ ve hatta idam⁹² yaptırımları uygulanmış, çeşitli önlemler alınmıştır.⁹³

Tanzimat'ın ilanından sonra serserilerle mücadelede çalıştırarak ıslah etme amacı ön plana çıkmış, bu dönüşümde Osmanlı'nın Batı'ya uyum çabalarının etkili olduğu belirtilmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Zaptiye Nezareti'nin bir tezkeresinde Avrupa örneklerinde olduğu gibi belediyeler tarafından fukarahaneler gibi kurumların inşa edilmesinin serserilik sorununu çözmeye kalıcı etkileri olacağından söz edilmiş,⁹⁴ sonrasında bu yönde atılan önemli bir adım olarak Darülaceze kurulmuştur. Bu yapı öncülü ıslahhanelerden farklı olarak bir çalışma evi (darüssay) olarak tasarlanmış, serserilik ve dilencilikle mücadelede önemli bir yer edinmiştir.⁹⁵ Ancak Osmanlı Devleti'nin ekonomik imkânlarının kısıtlı hâle geldiği bir dönemde böylesi kurumları yaygınlaştırmak mümkün olmadığından serserilere zorla çalıştırma ve geldikleri yere geri gönderme gibi yaptırımlar uygulanmaya devam etmiştir.⁹⁶

İmparatorluğun çöküş dönemine gelindiğinde özellikle 20. yüzyılın başından itibaren Fransa'da yapılan reformların birçoğunu takip eden Osmanlı; yaptığı düzenlemelerde serserilik kapsamını belirlemek için çeşitli kategoriler benimsemiş, hapis, sürgün ve bedensel cezalara yer vermiştir.⁹⁷ Söz konusu mevzuat serserilik ve suç arasında kurulan ilişkiye de işaret edecek şekilde formüle edilmiştir.

Düzenlemelerden ilki 17 Nisan 1890 tarihli Tese'ülün Menine Dair Nizamname'dir. Burada hasta ve sakat dilenciler hakkında bir hafta hapis cezasını takiben İstanbullu olanlarının acezhaneye, taşralılarınsın memleketlerine gönderilmesi hüküm altına alınmış, çalışabilecek durumda olmasına rağmen dilenenler içinse üç aya kadar hapis cezası öngörülmüştür.⁹⁸ Hemen sonrasında 18 Eylül 1890 tarihli⁹⁹ Serseri Mazannai Su' Olan Eşhsas Hakkında Nizamname¹⁰⁰ yürürlüğe girmiş, Nizamname'de suçlular ve serseriler ayrı kategoriler olarak düzenlenmiş, bunlar hakkında farklı yaptırımlara yer verilmiştir. Herhangi bir geçim kaynağı, belirli ve daimi bir ikamet olmayan ve geçimini meşru yollarla kazandığını ispat edemeyip şurada burada gezen kişilerin serseri olduğu kabul edilmiş; cinayet, hırsızlık, yankesicilik, dolandırıcılık gibi suçlardan bir veya birden fazla kez hüküm giyip zaptiye nezareti

⁸³ Bkz. Demirtaş, Külhanbeyleri (n 81) 125-126.

⁸⁴ Jurnal adı verilen raporlara bakılarak hafiyelerin de bilgi almak için sıklıkla kahvehanelere konuşulduğu hakkında bkz. Kırılı (n 67) 60.

⁸⁵ Demirtaş, Külhanbeyleri (n 81) 121-122. Yıkıtılma tedbiri suç, fuhuş ve hastalık yayan mekanlar olarak görülen bekar odaları hakkında da zaman zaman uygulanmıştır. Bkz. Mehmet Demirtaş, 'XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'da Kamu Düzenini Bozan Gruplara Karşı Yürütülen Mücadele' (2009) 81 (291) Belleten 481, 491. Söz konusu bakış açısının bir sonucu olarak bekar evlerinin denetimi önemsenmiş, bekar evlerinde kalanlar hakkında kayıt altına alma, kefil isteme ve şehirden gönderme gibi tedbirler uygulanmıştır. Kente dışardan gelen bekarlar veya ailesini getirmeyen göçmenler şehrin kayıkçı, hamal ve benzer esnaf gruplarını oluşturmuş, bunlar bekar odaları, han ve dükkanların üst katlarında barınmıştır. İşıl Çokuğraş, 'Osmanlı İstanbul'unda Bekar Odaları' (2013) 47 Mimar.ist Dergisi 29, 30. Ancak bekar odalarında kalanların toplumsal düzen açısından tehdit olarak görülmesi, bu kişilerin düşük ücretlere çalışarak şehrin ekonomik belkemiğini oluşturması dolayısıyla modernleşme sürecinde değişikliğe uğramıştır. Bkz. Layra Mete, *Controlling The Bachelors of Istanbul During The Ottoman Modernization Period and The Regulations on Vagabonds* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2020) 4.

⁸⁶ Özbek (n 79) 36-37.

⁸⁷ 16 yüzyıldan önce de uygulanan eski bir yöntem olduğu konusunda bkz. Özgün (n 5) 27.

⁸⁸ Kefalet uygulaması İstanbul'a nüfus hareketlerini kontrol altına almak üzere geliştirilmiş, taşradan gelenler için zorunlu tutulmuştur. Özbek (n 79) 36. Uygulamaya göre kefiller kefil oldukları kişinin mahkemeye gelmesini ve borcunu ödemesini garanti etmişlerdir. Çokuğraş (n 85) 30; Mete (n 85) 23. Ancak İstanbul'a kefil bulmaksızın gelenler konakladıkları hanlar ve bekar odaları sahiplerini rüşvet karşılığı kefil göstermiş, kefalet kurumu sıklıkla istismar edilmiştir. Demirtaş, Kamu Düzenini Bozan Gruplar (n 85) 506.

⁸⁹ Demirtaş, Kamu Düzenini Bozan Gruplar (n 85) 482.

⁹⁰ En yaygın örnekleri yol yapımında, kanal açmada veya madenlerde zorla çalıştırmadır. Özgün (n 5) 24.

⁹¹ Kalebentlik, 17. yüzyılın sonları itibariyle uygulanmaya başlanan, suç işleyen kişilerin kale surları içinde ikamet ettirildiği ve hisardan dışarı çıkılmalarının yasaklandığı bir kapatma pratiğidir. 1688-1750 yılları arasında Limni kalebentlerine dair bir çalışmada sarhoşluk, meczupluk, divanelik, İstanbul'da kefilsiz oturmak veya izinsiz İstanbul'a gelmek gibi serserilik kapsamında kalan fiillerden mahkûm edilenlerin kalebent edildiği belirtilmiştir. Bkz. Ömer İşbilir, 'XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinde Limni Kalebentleri' Emine Gürsoy-Naskali ve Hilal Oytun Altun ed, *Zindanlar ve Mahkûmlar içinde* (Babil Yayınevi 2006) 48, 50 vd.

⁹² II. Mahmut'un 1816'da Ankara ve Çankırı sancağına gönderdiği bir fermanla "kapsız deliller"den serseri şekilde dolaşıp halka zulüm edenlerin te'dip ve idam edilerek sonucun bildirilmesini istediği hakkında bkz. Musa Çadırcı, "Tanzimat'ın İlanı Sıralarında Anadolu'da İç Güvenlik" (1980) 12 Tarih Araştırmaları Dergisi 45, 46. Benzer şekilde bazı asker ocaklarının lağvedilmesiyle işsiz kalıp serserilik eden askerlerin idamı hakkında bkz. Demirtaş, Külhanbeyleri (n 81) 127. Genel olarak eşkiyaların siyaseten katli bağlamında ayrıntılı açıklamalar için bkz. Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katli* (Phoenix Yayınevi 2017) 115 vd.

⁹³ Özgün (n 5) 24.

⁹⁴ Özgün (n 5) 27.

⁹⁵ Özbek (n 79) 37; Özgün (n 5) 28-29.

⁹⁶ Özbek (n 79) 34. İstanbul'da bulunan serseri ve dilencilerle mücadelede kestirme bir yol olarak Anadolu'ya sürgün etme uygulaması, serseriler ve dilencilerle yaşanan sorunların Anadolu'ya yayılmasına neden olmuştur. Özgün (n 5) 46.

⁹⁷ Ocobock (n 10) 24-25.

⁹⁸ Özbek (n 79) 37.

⁹⁹ Hicri takvime göre 3 Sefer 1308 tarihinin miladi takvime çevrilmesinde <<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu>> adresinden yararlanılmıştır. Erişim Tarihi 10.03.2023.

¹⁰⁰ Nizamname için Düstur, 1. Tertip, Cilt 6, s. 748 bkz. <<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/67>> Erişim Tarihi 10.03.2023.

altında olanlarına¹⁰¹ *mazannai su*¹⁰² olduğu düzenlenmiştir. Bu kişiler hakkında hapis ve duruma göre uygun bir yere gönderme yaptırımlarına yer verilmiş; 14 yaşından küçüklerinse hapis cezası yerine 20 yaşına kadar zaptiye nezareti altında bulunmakla cezalandırılıp iş veya sanat öğrenmek üzere aile veya akrabalarına teslim olunacakları veya memleketlerine gönderilecekleri hüküm altına alınmıştır. Nizamname'de ayrıca bu kişilerin çeşitli iğne, çakı, kilit açmaya yarayan malzemeyle yakalanmalarına daha ağır hapis cezası öngörülmüştür.

Kısa sayılabilecek bir süre sonra Darülaceze'nin Dahili Nizamnamesi ile birlikte 28 Ocak 1896 tarihli¹⁰³ yeni Tese'ülün Menine Dair Nizamname¹⁰⁴ hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁵ Yoksulluk ile serserilik arasında ayırım yaratma ve cezalandırma amacından ıslah amacına yönelme bu mevzuatta açıkça ortaya konulmuştur. Bu bağlamda 1890 tarihli düzenlemeden farklı olarak dilenciler hakkında hapis cezası uygulamasından vazgeçilmiştir. Söz konusu Nizamname'de geçimini sağlamaya engel hastalık veya sakatlığı bulunanların ve geçimini sağlamakla mükellef kimsesi olmayanların veya kendilerini geçindirmekten aciz olan kişilerin bakmakla mükellef oldukları kimselerin bakımlarının Darülaceze tarafından yapılacağı düzenlenmiştir. Bu durumda bulunmasına rağmen Darülaceze'ye müracaat etmeyip dilenenlerin İstanbullu ise Darülaceze'ye değilse memleketlerine gönderilecekleri hüküm altına alınırken, halkı rahatsız etmeyenler ve bir sanat icra ederek dilencilik yapanlar hariç tutulmuştur. İş gücü sahibi olabilecekken dilencilik yapan İstanbulluların kefaletle serbest bırakılacakları, mükerrir İstanbulluların taşraya sürgün edileceği, taşralıların memleketlerine iade edilecekleri; ıslahhanesi ve sanayisi olan yerlerden gelen taşralılarınsa Darülaceze'ye konulmayıp belirlenen yerlerde barındırılacağı düzenleme altına alınmıştır.¹⁰⁶

10 Mayıs 1909 tarihli Serseri ve Mazanne-i Su Eşhas Hakkında Kanun'da¹⁰⁷ 1890 tarihli Serseri Nizamnamesi'nde olduğu gibi serseri ve *mazanne-i su* kişiler arasında ayırım yapılarak farklı yaptırımlara yer verilmiştir. Nizamname'den ayrı olarak serseri kabul edilebilmek için en az iki ay boyunca¹⁰⁸ geçimini sağlayacak bir işle meşgul olmama koşulu öngörülmüş, 15 yaşından küçüklerin serseri sayılmayacağı düzenlenmiştir. Bunun yanında serseriler hakkında hapis cezası yerine iki aydan dört aya kadar istihdam zorunluluğu öngörülmüş, böyle bir istihdamın mümkün olmadığı hâllerdeyse serserilerin memleketleri veya iş bulabilecekleri yerlere gönderilecekleri hüküm altına alınmıştır. *Mazanne-i su* olanlaraysa hapis veya sürgün cezalarından birinin uygulanacağı ve bunların cezayı takiben bir süre zaptiye nezareti altında bulundurulacakları düzenlenmiştir. Kanun'da Nizamname'den farklı olarak çakı, bıçak, iğne veya kilit açmaya yarayan eşya ile yakalanan serseri ve *mazanne-i su* hakkında darp ve sürgün cezası öngörülmüştür.¹⁰⁹

19. yüzyıl sonu itibarıyla başlayan serserilik mevzuatının tarihsel arka planında bilhassa İstanbul'da yaşanan demografik değişim ve onun yarattığı tedirginliğe dikkat çekilmiştir. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte sürgünden dönen, hapishanelerden salıverilen mahkûmların ve taşradan İstanbul'a iş bulmak amacıyla gelen yoksulların neden olduğu endişe Meclis'te serserilik düzenlemeleri görüşmelerine de yansımıştır. 1909 tarihli Kanun'un görüşmelerinde serserilere uygulanacak cezaların ağır olması, duruma göre idam cezasının uygulanması gerektiği yönünde görüşlere yer verilmiş,¹¹⁰ kamu düzenini sağlama konusunda fiziksel cezaların Amerika ve İngiltere uygulamalarındaki başarısına işaret edilmiştir.¹¹¹

İstanbul'a taşradan gelmesi yöneticiler tarafından düzensizlik olarak görüldüğünden, serserilik düzenlemeleri daha ziyade toplumsal düzenin sağlanması amacına yönelmiş 1909 tarihli Kanun ise ayrıca ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesine odaklanmıştır.¹¹² Bu bağlamda Kanun'un yürürlük amacında toplumun huzur ve güvenliği için serserilerin çalıştırılarak ıslahına yer verilmiştir.¹¹³ Serserilik ve dilencilik karşısında hapis cezası öngörülmemiş olması, serseri kabul edilmek için makul bir süre

¹⁰¹ Zaptiye nezareti altında bulundurulmak bazı suçları işleyen kişilerin cezalarını takiben veya tali şekilde uygulanan bir cezadır. İkamet edilmesi yasaklanan yerlere yerleşmemek, yasaklı yerler dışındaki yerlere ikamet veya seyahat etmek üzere yola çıkmadan önce yol tezkeresi almak, gidilen yerde mülki amire haber vermek gibi kısıtlamalar içermektedir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Ahmet Gökçen, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1987) 70-71.

¹⁰² Kendisinden ancak fenalık beklenen kimse anlamına gelmektedir. Bkz. Devellioğlu (n 3) 703.

¹⁰³ Hicri takvime göre 13 Şaban 1313 tarihinin miladi takvime çevrilmesinde <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/> adresinden yararlanılmıştır. Erişim Tarihi 10.03.2023.

¹⁰⁴ Bkz. <<https://www.mevzuat.gov.tr>> Erişim Tarihi 10.03.2023.

¹⁰⁵ Özgün (n 5) 31.

¹⁰⁶ Osmanlı'da tarihsel olarak dilencileri kontrol konusunda farklı yöntemlerin uygulandığı belirtilmiştir. Örneğin dilenciler loncaya bağlı esnaf olarak kabul edilmiş, kimlerin dilenci olabileceği, hangi dilencilerin nerede dilencilik yapabileceği önceden belirlenmiştir. Mesela gayrimüslim dilencilerin yalnızca kilise kapılarında dilenmesine müsaade edilmiştir. Osmanlı'da ekonomik, sosyal ve siyasal hayatta karışıklık olduğu dönemlerde dilencilerin sayısı artmış, zamanla bu kişilerle mücadelede hapis, kürek, memleketlerine geri gönderme gibi alternatif yaptırımlara başvurulmuştur. Özgün (n 5) 8.

¹⁰⁷ Kanun için Düstur, 2. Tertip, Cilt 1, s. 169 bkz. <<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/71>> Erişim Tarihi 10.03.2023. Türkçeleştirilmiş metin için yararlanılan kaynaklar Tugay (n 5) 168; Özgün (n 5) 36 vd.

¹⁰⁸ Nizamname'de açık bir süre öngörülmemiş, serserilik hakkında karar verilmeden önce tayin olunacak süre zarfında geçimini sağlayacak iş bulmaları, buldukları yeri terk etmemeleri ve zabıtaya haber vermeleri konusunda bildirim yapılacağı düzenlenmiştir. Bkz. Düstur, 1. Tertip, Cilt 6, s. 748 bkz. <<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/67>> Erişim Tarihi 10.03.2023.

¹⁰⁹ Tugay (n 5) 168 vd.

¹¹⁰ Özgün (n 5) 32-33.

¹¹¹ Kanun'un meclis görüşmeleri hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. Mete (n 85) 60-61.

¹¹² ibid 12-45-67. Serserilik Kanunu'nda yer alan *boğaz tokluğuna veya müstehak olduğu ücretin yarısının verilmesi suretiyle muayyen müddet nafia ve belediye işlerinde çalıştırılmak cezasının* cezai mahiyette olup olmadığı hususunun görüşüldüğü Yargıtay kararında söz konusu yaptırımın, 765 sayılı Ceza Kanunu'nda sayılan cezalardan biri olmadığı ve toplumsal ve ekonomik nitelikte bir tedbir olduğu kabul edilmiştir. Bkz. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Ceza Genel Kurulu, 28/11, 26.03.1941.

¹¹³ Özgün (n 5) 41.

işsizlik öngörölmüş olması gibi değışiklikler serserilerin ıslahı amacını ortaya koymuş olsa da kurumsal olarak ıslaha yönelik tekniklerin yaygınlaştırılması Osmanlı'nın içinde bulunduğu ekonomik koşullar nedeniyle çok mümkün olamamış, düzenlemelere rağmen klasik dönem Osmanlı uygulamaları bu dönemde de devam etmiştir.¹¹⁴

1909 tarihli Kanun 20.07.1963 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır.¹¹⁵ Yürürlükten kaldırmaya dair kanun tasarısı gerekçesi ve hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonu raporlarında Kanun'da yer verilen darp cezasının kişi güvenliği ve kişi dokunulmazlığı kapsamında Anayasa'ya aykırı olduğu belirtilmiş, ayrıca Cumhuriyet'in ilanından sonra Kanun'un tatbik edilmediği vurgulanmıştır.¹¹⁶

3. MEVZU HUKUKTA SERSERİLİK DÜZENLEMELERİ

3.1. ANAYASA

1961 Anayasası'nda serserilik hakkında herhangi bir düzenleme yapılmamışken; 1982 Anayasası'nda serserilik kişi hürriyetinden yoksun bırakılma konusunda anayasal bir neden olarak sayılmıştır. Kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının düzenlendiği m. 19'da "*Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; . . . toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi. . . halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.*" hükmüne yer verilmiştir.

Söz konusu hükmün gerekçesi, serseriliğin suça temayül ve tehlikeliliğine yapılan vurgusu nedeniyle önemlidir. Buna göre "*bir akıl hastası, uyuşturucu madde tutkunu yahut alkoliğin veya yukarıda ifade edildiği anlamda bir serserinin suç işleme ihtimali, diğer kişilerin gösterdiği riskten daha yüksektir. Bunlar kendi hallerine bırakıldıkları takdirde toplum için devamlı bir tehlike ve tehdit teşkil edeceklerdir. Kendilerinin bir adım daha atarak suç alanına girmelerine engel olmak için kendileri konusunda "Önleyici güvenlik tedbirleri" yahut, diğer bir deyimle, "Toplumsal savunma tedbirleri" alınmaktadır. Bu tedbirlerin neler olduğu, uygulama şartları ve benzeri hususlar, bugün pek çok ülkede kabul edilmiş bulunan "Toplumsal Savunma Kanunları" tarafından düzenlenecektir. Bu tür tedbirlerin bazılarının (müessesede eğitim) uygulanması, "Tehlikeli hal" gösteren kişinin şu veya bu şekilde kısıtlanmasını zorunlu kılar. İzahına çalışılan hüküm bu ihtiyacı karşılamaktadır.*"

3.2. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m. 5'de serserilerin yasaya uygun şekilde tutulmasının özgürlük ve güvenlik hakkının ihlali olmayacağı düzenlenmiştir.¹¹⁷ Sözleşmede serseri kavramı tanımlanmamıştır. Bunun yanında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin serserilik konusundaki içtihatları da sınırlıdır. Mahkeme doğrudan bir tanım yapmamakla birlikte, De Wilde, Ooms And Versyp ("*Vagrancy*"¹¹⁸) v. Belgium kararında (1993 yılında yürürlükten kaldırılan) Belçika Ceza Kanunu m. 347'de sabit bir meskeni, geçim kaynağı ve icra ettiği mesleği veya sanatı bulunmayan kimse olarak yapılan serseri tanımını AİHS'ye uygun bulmuştur.¹¹⁹

Sözleşmenin hazırlık çalışmalarına dair tutanaklara göre serserilik istisnası; düzenlemenin, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı ve serserilikle mücadele konusunda alınacak tedbirleri dışlamaması gerektiği yönündeki itirazlar neticesinde sonradan madde metnine eklenmiştir.¹²⁰

Sözleşmede bulaşıcı hastalık yayanların, akli melekeleri yerinde olmayanların, alkoliklerin, uyuşturucu bağımlılarının ve serserilerin aynı madde kapsamında düzenlenmesinde "*tüm bu kişiler arasında, tıbbi tedavi uygulanması ya da gerek tıbbi, gerek sosyal gerekçelere dayalı olarak, sosyal politika tarafından gerekli kılınan hususlar nedeniyle özgürlüklerinden mahrum bırakılabilecek olmaları açısından bağlantı*" olması gerekçe gösterilmiştir.¹²¹ Öğretilerde de serserilik ve akıl hastalığı bakımından

¹¹⁴ Özbe, 1909 tarihli Serseri Kanunu'nun 1909-1910 yılları arasındaki uygulamalarında İstanbul'da istihdam edilen serseriye rastlanmadığını, serserilerin çok büyük bir kısmının istihdam edilemeyerek İzmit üzerinden memleketlerine gönderildiğini belirtmiştir. Osmanlı'da söz konusu uygulamaya 16. yüzyıldan itibaren başvurulduğu hakkında bkz. Özbe (n 79) 38-40. Özgün, resmi yazışmalara dayanarak serserilerin istihdamı için gönderildikleri vilayetlerin temsilcilerinin serserileri kabul ve istihdam konusunda isteksiz olduğunu aktarmıştır. Bkz. Özgün (n 5) 44.

¹¹⁵ Bkz. <<https://www5.tbmm.gov.tr>> Erişim Tarihi 11.04.2023.

¹¹⁶ Cumhuriyet Senatosu 184 Numaralı Komisyon Raporu için bkz. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t02/c013/cs_02013091ss0184.pdf> Erişim Tarihi 11.04.2023.

¹¹⁷ AİHS m. 5: "*1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz. . . e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması. . .*"

¹¹⁸ Kavram için bkz. <<https://www.etymonline.com/word/vagrancy>> Erişim Tarihi 03.12.2022.

¹¹⁹ De Wilde, Ooms And Versyp ("*Vagrancy*") v. Belgium App no 2832/66, 2835/66, 2899/66 (ECHR 18 June 1971) bkz. <<https://hudoc.echr.coe.int/tur/?i=001-57606>> Erişim Tarihi 01.12.2022.

¹²⁰ Bkz. <[https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART5-DH\(56\)10-EN1674958.pdf](https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART5-DH(56)10-EN1674958.pdf)> Erişim Tarihi 04.05.2023.

¹²¹ Bkz. <https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_5_tur.pdf> Erişim Tarihi 04.05.2023.

öngörülen özgürlüğü kısıtlayıcı önlemlerin aynı nedenlere dayandığı belirtilmekte,¹²² hastalık veya davranış bozukluğu olarak ikisinin de rehabilite edilmesi¹²³ gerekliliğinden söz edilmektedir.

3.3. TÜRK MEDENİ KANUNU

Koruma amacıyla özgürlüğün kısıtlanmasını kapsamında 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu¹²⁴ m. 432’de “Akıl hastalığı, akıl zayıflığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, ağır tehlike arzeden bulaşıcı hastalık veya serserilik sebeplerinden biriyle toplum için tehlike oluşturan her ergin kişi, kişisel korunmasının başka şekilde sağlanamaması hâlinde, tedavisi, eğitimi veya ıslah için elverişli bir kuruma yerleştirilir veya alıkonulabilir. Görevlerini yaparlarken bu sebeplerden birinin varlığını öğrenen kamu görevlileri, bu durumu hemen yetkili vesayet makamına bildirmek zorundadırlar. Bu konuda kişinin çevresine getirdiği külfet de göz önünde tutulur. İlgili kişi durumu elverir elvermez kurumdan çıkarılır.” hükmüne yer verilmiş, madde devamında özgürlüğün kısıtlanmasına ilişkin yetki, itiraz ve usul konuları düzenlenmiştir. Türk Medenî Kanununun Velayet, Vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük m 14’de “sadece kendi sosyal ve ekonomik durumuyla uyumlu olmayan ya da sağlığını tehlikeye sokan bir yaşantı sürme gibi serserilik sebeplerinden biriyle toplum için tehlike oluşturan, kısıtlı olsun veya olmasın her ergin kişi, bu durumdan kurtarılmasının ve kişisel korunmasının başka şekilde sağlanamaması halinde, tedavisi, eğitimi veya ıslah için elverişli bir kuruma yerleştirilir veya bu kurumlarda alıkonulabilir.” denilerek kanunda olmayan serserilik nedenleri tadadı şekilde sayılmıştır.

Öğretide Medeni Kanun kapsamında serserilerin yalnızca eğitim veya ıslah kapsamında özgürlüğünden alıkonulabileceği, bu nedenle ıslah veya eğitime ilişkin bir kurum yoksa diğer koşullar bulunsa dahi özgürlüğün kısıtlanmasının mümkün olması gerektiği ileri sürülmektedir.¹²⁵ Serserilik nedeniyle özgürlüğün kısıtlanabilmesi için herhangi bir sağlık kurulu raporu gerekmediğinden serserilik her türlü delille ispatlanabilir.¹²⁶

3.4. POLİS VAZİFE VE SALÂHİYET KANUNU VE DİĞER MEVZUAT

Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu (PVSK)¹²⁷ m. 13 hükmünde serseriler hakkında uygulanabilecek önleyici polislik faaliyetlerine yer verilmiştir: “Polis, . . . F) Bir kurumda tedavi, eğitim ve ıslah için kanunlarla ve bu Kanunun uygulanmasını gösteren Cumhurbaşkanınca çıkarılan yönetmelikte belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirlerin yerine getirilmesi amacıyla, toplum için tehlike teşkil eden akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol bağımlısı serseri veya hastalık bulaştırabilecek kişileri, . . . eylemin veya durumun niteliğine göre; koruma altına alır, uzaklaştırır ya da yakalar ve gerekli kanuni işlemleri yapar.”

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Yönetmeliği’nin¹²⁸ 5. maddesinde serserilerin yakalanması; “Kolluk görevlileri, . . . h) Bir kurumda tedavi, eğitim ve ıslah için kanunlarla belirtilen esaslara uygun olarak, alınan tedbirlerin yerine getirilmesi amacıyla toplum için tehlike teşkil eden akıl hastası, uyuşturucu ve uyarıcı madde veya alkol tutkunu, serseri veya hastalık bulaştırabilecek kişileri, . . . yakalayabilir.” hükmüyle düzenlemiştir.

Polis Vazife ve Salâhiyet Nizamnamesi¹²⁹ m. 2 hükmünde “D) Polis, şurada burada serseri gibi dolaşan ve kimsesiz oldukları tahakkuk eden çocukları ve çalışmağa kudreti olmayan âcizleri C fıkrasında yazılı yerlere sevk ve teslim eder.” denilerek serserilerin öncelikle kanuni temsilcilerine, kanuni temsilcileri yoksa mahalli sosyal yardım birimlerine veya belediyelere teslim edileceği düzenlenmiştir. Ayrıca Nizamname’nin 5. maddesinde yetkililer tarafından gerek görülmesi hâlinde serserilerin parmak izi ve fotoğraflarının alınacağı düzenlenmiştir.

2017 yılında yürürlükten kaldırılan Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği,¹³⁰ Jandarma’nın görevleri arasında m. 42’de “Eski hükümlülerin, sabıkalı ya da şüpheli ve serserilerin, iş ve ilişkilerini araştırır. Belirli zaman aralıklarıyla çevrelerinde gizlice soruşturur ve elde ettiği bilgileri kayıtlara geçirerek; toplumun emniyet ve asayiş yönünden, gerekli önlemleri alır. Bu gibilerin suç işlemesini önler.” hükmüne yer vermektedir. Söz konusu hüküm serserilik ve suç arasındaki ilgiyi açıkça ortaya

¹²² Bkz. A. Şeref Gözübüyük ve Feyyaz Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi (9. Baskı, Turhan Kitabevi 2011) 234.

¹²³ Dilaver Nişancı, ‘AIHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AIHS m. 5) ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AIHS m. 10) ile Amaçta Saptırma Yasağı (AIHS m. 18) Açısından İrdelenmesi’ (2021) 26(44) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 37, 50 vd.

¹²⁴ Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, RG 08.12.2001/24607.

¹²⁵ Elif Özdemir Aydın, ‘19.12.2008 Tarihli İsviçre Medeni Kanunu Değişikliği ile Karşılaştırmalı Olarak Türk Medeni Kanunu’nda Koruma Amacıyla Özgürlüğün Kısıtlanması Düzenlemesi’ (2013) 15(2) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 171, 191.

¹²⁶ ibid 184-204.

¹²⁷ Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu, Kanun Numarası: 2559, Kabul Tarihi: 04.07.1934, RG 14.07.1934/2751.

¹²⁸ Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Yönetmeliği, RG 01.06.2005/25832.

¹²⁹ Polis Vazife ve Salâhiyet Nizamnamesi, RG 25.04.1938/3890.

¹³⁰ Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği (Mülga), RG 17.12.1983/18254.

koyan son düzenlemeydi. Yürürlükte olan Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği'nde¹³¹ serserilikle ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

4. SERSERİLİĞİN BUGÜNÜ VE ELEŞTİREL CEZA HUKUKU PERSPEKTİFİNDE YENİ KONUMU

4.1. GENEL OLARAK

Geçmişte serserilere yönelik bazen cezalandırma bazen suç işlenmesinin önlenmesine yönelik tedbirler uygulama bazen de koruma, yardım etme yönünde yaklaşımların ön plana çıktığı görülmektedir. Bugün yürürlükte bulunan mevzuat incelendiğindeyse koruma ve suç işlenmesinin önlenmesi amaçlarının karma bir şekilde varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.¹³²

Modern ceza hukuku yaklaşımları ele alındığında en azından yürürlükten kaldırıldığı biçimiyle çalışmak imkânı varken çalışmamak veya genel manada bir yaşam biçimi olarak serseriliğin yeniden suç olarak düzenlenmesi imkânı da bulunmamaktadır. Bir fiilin suç olarak düzenlenmesi hususu kanun koyucunun yetkisi dahilindedir. Ancak bu yetki sınırsız bir yetki olmayıp en başta Anayasa ve ceza hukuku ilkeleri/değerleriyle sınırlanmıştır.¹³³ Bu anlamda ilk dayanağımız eyleme dayalı kusur ilkesidir. Modern ceza hukukunda kusurun dayanağı eylem olarak kabul edilmekte, yaşam tarzına dayalı kusur saptaması esası kabul edilmemektedir.¹³⁴ Demokratik hukuk devletinin bir gereği olarak insanların yaşamlarını istedikleri biçimde sürdürme özgürlükleri bulunduğu, bir yaşam tarzı olarak kabul edildiğinde serseriliğin de fail ceza hukukunu yasaklayan bir hukuk devletinde kusurun konusu olamayacağına şüphe yoktur. Diğer yandan kanun koyucunun ve ceza hukukunun sınırlarının belirlenmesi hususunda bugün genel olarak hukuksal değer öğretisine başvurulmakta, buna göre ceza sorumluluğunun esası bir hukuksal değer zararı veya tehlike anlamında ihlaline dayandırılmakta, salt ödev/yükümlülüğe aykırılık ceza sorumluluğu bakımından yeterli kabul edilmemektedir.¹³⁵ Anayasa m. 49 hükmü gereğince çalışma yalnızca bir hak olarak değil aynı zamanda bir ödev olarak düzenlenmiştir. Bu bağlamda çalışmayı devlet tarafından desteklenen bir toplumsal davranış normu olarak ele alıp çalışmama hususunda ödev aykırılık saptamasında bulunsak bile herhangi bir hukuksal değeri ihlal etmeden çalışmamanın/serseriliğin suç olarak düzenlenebilmesi mümkün değildir. Çalışmamak fiiliyle serserilikte bir başkası tarafından ihlal edilen kişisel bir hukuki değerden söz edilemez. Bu anlamda devletin ekonomik idaresi veya kamu düzeni gibi bireysel olmayan hukuksal değerlerden bahsedilebilirse de öncelikle aşağıda ayrıntılı şekilde ele alınacağı üzere bugünün sosyal gerçekliğinde kimsenin çalışmamayı tercih ederek böylesi hukuksal değerleri ihlal etmesi imkânı bulunmamaktadır. Bugün her türlü hak ve hukukun kaynağı ve merkezine bireyi oturtan, bireye hak ve menfaatlerin korunması yönünde talep hakkı verirken, devlete de bu konuda ödevler yükleyen liberal hukuk anlayışında, hukuksal değerler de bireyin özgürce gelişimi, özerkliği için ihtiyaç duyulan konulara ilişkin olarak kavranmakta ve birey hukuksal değerlerin merkezine oturtulmaktadır. Bu anlamda hukuksal değerler, bireyin özgürce gelişimine hizmet eden konularla sınırlı olarak anlaşılmalı, devletin, ekonomik hukuksal düzenin faaliyet ve araçları da bu gelişimin koşullarını sağladığı için korunmaktadır.¹³⁶ Bireysel olmayan bir hukuksal değer bakımından belirtilen bağlamda bir meşruluk değerlendirmesi yapılacak olursa da maddi ve manevi varlığını geliştirmekle ilgili tercihte bulunan özerk bir varlık olarak bireyin çalışmamasının ceza hukukuyla yasaklanmasının onun gelişimine ne şekilde hizmet edeceğini belirlemek imkânı bulunmamaktadır. Kaldı ki böylesi bir hukuksal değerden söz edilse dahi bunun ceza hukuksal değeri olarak kabul edilebilmesi, diğer bir deyişle serseriliğin çalışmamak üzerinden suç hâline getirilebilmesi için cezaya liyakât ve ihtiyaç ölçütlerine göre de bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Cezaya layık hukuksal değer ihlalinin belirlenmesindeyse genel geçer kriterlerden ziyade toplumsal, kültürel ve ekonomik koşulların etkili olduğu belirtilmektedir.¹³⁷ Aşağıda ele alınacağı üzere mevcut toplumsal koşullar çalışmamanın cezaya layık

¹³¹ Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği, RG 21.01.2017/29995.

¹³² Serserilik düzenlemeleri yoksulluğun ve iş gücünün kontrolü amaçlarıyla ortaya çıkmış, 20. yüzyılın son dönemleri itibarıyla geçerliliğini yitirmiş olsa da özellikle suç işlenmesinin önlenmesine hizmet edecek şekilde hâlen varlığını sürdürmektedir. Lacey (n 44) 1217; Ocobock (n 10) 27.

¹³³ Hamide Zafer, *Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m. 1-75* (6. Baskı, Beta Yayınevi 2016) 44; "Kanun koyucu, cezalandırma yetkisini kullanırken toplumda hangi eylemlerin suç sayılacağı, bunun hangi tür ve ölçüdeki ceza yaptırımı ile karşılanacağı, nelerin ağırlaştırıcı veya hafifletici sebep olarak kabul edilebileceği konusunda takdir yetkisine sahip bulunmaktadır. . . Ceza hukukunun, toplumun kültür ve uygarlık düzeyi, sosyal ve ekonomik yaşantısıyla ilgili bulunması nedeniyle suç ve suçlulukla mücadele amacıyla ceza ve ceza muhakemesi alanında sistem tercihi devletin ceza siyaseti ile ilgilidir. Bu bağlamda hukuk devletinde, ceza hukukuna ilişkin düzenlemeler bakımından kanun koyucu Anayasa'nın temel ilkelerine ve ceza hukukunun ana kurallarına bağlı kalmak koşuluyla, toplumda belli eylemlerin suç sayılıp sayılmaması, suç sayıldıkları takdirde hangi çeşit ve ölçülerdeki ceza yaptırımlarıyla karşılanmaları gerektiği, hangi hâl ve hareketlerin ağırlaştırıcı ya da hafifletici öge olarak kabul edileceği gibi konularda takdir yetkisine sahip bulunmaktadır." Anayasa Mahkemesi, 122/123, 30.12.2015. Suç siyasetinin normatif temelleri ve anayasal denetiminde çeşitli ölçütlere başvurulmaktadır. Bunlar hukuk devletinin uzantısı olan ölçülülük ve eşitliktir. Ölçülülük, elverişlilik, gereklilik ve orantılılık ilkelerini ihtiva eder. Hilal Düzenli, 'Yasa Koyucunun Suç ve Ceza Siyasetini Belirleme Yetkisinin Anayasal Denetimi' (2020) 5(1) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1191, 1224 vd. Suç siyasetinde riayet edilmesi gereken ilkeler; hukuk devleti, kusur ilkesi, hümanite ilkesi, gereklilik ve amaca uygunluk, yaptırımlarda iki izlilik. Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Cilt:1* (1. Baskı, Beta Yayınevi 1991) 30. Suç siyasetinin ilkeleri hukuk devleti, kusur ilkesi ve ümanizmdir. Mehmet Emin Artuk, 'Ceza Kanunu'nun Suç Siyaseti Bilimi Açısından Değerlendirilmesi' (2006) 1(2) Ceza Hukuku Dergisi 3, 5. Bir fiilin suç olarak belirlenmesinde suç siyasetinin ana ilkeleri hukuk devlet, eşitlik, orantılılık, insanlılık ve kusur ilkesidir. Zafer (n 133) 44.

¹³⁴ Serkan Meraklı, *Ceza Hukukunda Kusur* (2. Baskı, Seçkin Yayınevi 2020) 77 vd.

¹³⁵ Yener Ünver, *Ceza Hukukunda Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer* (Seçkin Yayınevi 2003) 456. Ceza yaptırımı uygulamak konusunda zorunluluğu belirleyecek olan tek şeyin kanun olduğunu, bunun dışındaki hukuki yürürlük veya meşruluk tartışmalarının hukuk felsefesi alanına dahil olduğu görüşü hakkında bkz. Sulhi Dönmez ve Sahir Erman, *Nazari ve Tabiki Ceza Hukuku Cilt 1* (14. Baskı, Der Yayınları 2016) 151.

¹³⁶ Ünver (n 135) 576.

¹³⁷ Ünver (n 135) 673 vd.

görülmesinin uzağındadır. Bu nedenlerle teknik ceza hukuku boyutuyla çalışmamak üzerinden serserilerin cezalandırılmasına imkan bulunmamaktadır.

Serserilerin cezalandırılmasından vazgeçilmesi ve onların hukuk karşısındaki mevcut durumunun nedenlerini toplumsal yaşamda aramak gerekmektedir. Ceza hukuku ve suç siyaseti sosyal koşullarla ilgilidir. Toplumsal yaşamı belirleyen hususlar, ceza hukukunu şekillendirdiği gibi¹³⁸ suç siyasetine de yön verir.¹³⁹ Bu bağlamda serserilerin ceza hukukunun alanına girmesi ve serseriliğin bir suç olarak düzenlenmesi toplumsal yaşamda meydana gelen çeşitli dönüşümlerin neticesinde olmuştur. Benzer şekilde serserilere yardım edilmesi veya suç işlenmesini önlemeye yönelik tedbirler uygulanması da aynı dönüşümlerin ürünüdür. Bugünü anlayabilmek için de bugünün koşullarına yakından bakmak gerekmektedir.

4.2. FOUCAULT'UN DİSİPLİNEL İKTİDARI VE SERSERİLER

Aydınlanma Çağı olarak nitelendirilen 18. yüzyıl itibariyle ceza hukukunda önemli bir dönüşüm gerçekleşmiş; Avrupa'da suçta bakış açısı ve cezalandırma pratikleri değişmiş, modern öncesi döneme ait bedensel ceza ve teşhir uygulamaları tedricen azalmış, hapishaneler yavaş yavaş yaygınlaşmaya başlamıştır.¹⁴⁰ Bu aşamadan sonra cezalar yoğun şekilde gözetime ve ıslaha dayalı şekilde uygulanmaya başlasa da serserilerin kapatılması modern kapatılma pratiklerinden öncelere rastlamıştır.¹⁴¹ Hapishane mimarisinin yaygın cezalandırma biçimi olarak var olmasından önce dilencilerin, genç suçluların ve serserilerin kapatıldığı mekanlar yaygınlaşmıştır. Foucault'a göre bu mekanların “devlet için masraflı olan suçlu takiplerinin sayısını azaltmak; koruları serseriler tarafından tahrip edilen mülk sahiplerine artık vergi iadesi yapmak zorunda kalmamak; “rekabet yoluyla emek gücünü azaltmaya katkıda bulunmak üzere çok sayıda yeni işçi yetiştirmek; son olarak da, fakirlerin gerekli yardımlardan, bunlarla paylaşmadan yararlanmalarını sağlamak” gibi avantajları olmuştur.¹⁴² Söz konusu dönemde yoksulluk ve onun sebep olduğu toplumsal sorunlarla baş etmede kendi masraflarını karşılayan bir kurum olarak çalışma-ıslah evleriyle çalışmanın ıslah ediciliği ve endüstriyel çalışma ahlakı aşılana çalışılmış,¹⁴³ yoksulluğu ortadan kaldıracak politikalar yerine kitlesel kapatmalara başvurulmuştur.¹⁴⁴

Öğretide aylıklık ve işsizliğin büyük tehlike olarak görüldüğü ve üretken düzene aykırılık teşkil eden farklı grupların kapatıldığı bu dönemin görünümüyle günümüz arasında benzerlikler bulunduğu ileri sürülmüştür. Ancak bu görüşe göre o dönemden farklı olarak çalışma düzeninin dışındaki kesimlerin çalışma etiğine uygun hâle getirilerek disipline edilmesinin yerini, yararsız ve tehlikeli bulunan grupların ıslah edilmesinden vazgeçildiği dışlayıcı ve işlevsizleştirici bir pratik almıştır. Bu bağlamda hapishanelere kapatılmakla yığınlaştırarak uzaklaştırmaya, tehlikeli olanlar ile olmayanların dünyalarını ayırmaya yönelik uygulamaların gelişiminin daha muhtemel olacağı vurgulanmıştır.¹⁴⁵

Kanaatimizce serserilerin mevcut konumunun anlaşılmasında Foucault tarafından ortaya konulan disiplinsel iktidar mekanizması hala işlevseldir. 18. yüzyılda ceza adaleti sisteminde yaşanan dönüşümü ele alan Foucault bunu iktidar biçimlerinde yaşanan değişimle izah etmiştir. Ona göre dönüşüm yalnızca Hümanizm ve felsefe hareketleriyle açıklanamaz. Nitekim klasik dönem cezalandırma pratiklerine yönelen eleştiriler esas olarak onun ekonomisine yönelen eleştirilerdir. Bu bağlamda ceza hukuku ıslahatı da “cezalandırma iktidarının, onu daha düzenli, daha etkili, daha sabit ve etkileri itibariyle daha ayrıntılı hale getiren tarzlara göre yeniden düzenlenmesi konusundaki bir strateji olarak okunmalıdır. . . kısacası etkilerini artırırken, ekonomik maliyetini. . . ve siyasal maliyetini. . . düşürme stratejisi olarak okunmalıdır.”¹⁴⁶ Ona göre klasik dönemden modern döneme gelindiğinde iktidar biçimleri de değişmiş, disiplinsel iktidara geçiş yapılmıştır. Disiplinsel iktidar; gözetleme (hiyerarşik, sürekli ve işlevsel)¹⁴⁷, kontrol ve zorlamaya dayalı, cezaların kefarete ve bastırmayı amaçlamadığı; bireysel eylemlerin, performansların, hâl ve gidişlerin değerlendirildiği, bireylerin kıyaslandığı ve farklılaştırıldığı, kapasite ve düzeylerine göre hiyerarşik hâle getirildiği ve farklılıklar

¹³⁸ Dönmezer ve Erman (n 135) 47.

¹³⁹ Düzenli (n 133) 1195.

¹⁴⁰ Roth (n 23) 176-177.

¹⁴¹ Bkz. Karakehya ve Özger (n 76) 60. “Hapsetme modellerinden biri öncü kabul edilmektedir. En eskisi genel olarak dilenci ve genç suçluların kapatılıp zorunlu olarak çalıştırıldığı ve karşılığında ücret aldıkları 1596 tarihli Amsterdam Rasphuis’idir. Bu ekonomik ihtiyaçlara göre kurulan düzenin temel nedeni olarak aylıklığın suçların genel nedeni olarak görülmesi, suç işleyenlerin dilenen tembeller olması gösterilmiştir. Çalışma şeması 18 yüzyıldaki hapishane modellerinde de mevcuttur.”. Foucault (n 67) 189 vd. Bu ıslahatler/çalışma evleri ilk hapishane örnekleridir. Bkz. M. Emin Artuk ve M. Emin Alşahin ‘Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi’ (2016) 21(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 145, 153.

¹⁴² Foucault (n 67) 191.

¹⁴³ Roth (n 23) 212.

¹⁴⁴ İngiltere’de 1834 yılı sonrasındaki katı disiplin uygulamalarıyla çalışma evi-hapishane, yoksul ve mahkûm ayırt edilemez hâle gelmiştir. Özdek, Şirket (n 42) 4-13. Sanayi toplumunda yoksulluk işsizlikle birlikte tanımlanmış, çözümü de çalışmada, çalışmaya zorlamada bulunmuştur. Bir zamanlar Tanrı’nın lütfü olarak görülen ve yardımlara muhatap olan yoksullar bu dönemde yedek sanayi ordusu görevini ifa etmiştir. Bauman (n 11) 128.

¹⁴⁵ Alev Özkazaç, ‘Örgütlü Modernliğin Çözülmesi Sürecinde Suçun Yeniden Siyasallaşması’ Yasemin Özdek ed, Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları içinde (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2002) 381, 381 vd.

¹⁴⁶ Foucault (n 67) 135

¹⁴⁷ ibid 256 vd.

inde normalin-anormalin sınırının belirlendiği bir iktidar biçimidir.¹⁴⁸ Foucault disiplinsel toplumu ve onun işleyişini Jeremy Bentham'ın panaptikon¹⁴⁹ projesiyle ortaya koymuştur. Ona göre “Bu mekanizma “uygulanışı itibarıyla birçok göreve sahiptir; mahpusları cezalandırmaya, ama aynı zamanda hastaları tedavi etmeye, öğrencileri eğitmeye, delileri muhafaza etmeye, işçileri gözlemeye, dilencileri ve aylakları çalıştırmaya yaramaktadır.”.¹⁵⁰ Yeni disiplin mekanizması normun dışında olanın tespiti, normun telkini ve dayatılmasını içerirken; yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir disipline etme yerine bireylerin kendi kendilerini disipline ettiği bir yapı ortaya koymaktadır. Serserilerin kapatılmasından vazgeçilmesini de esasen yine bu bağlamda değerlendirsek onların yasanın-normun dışında olmasında bir farklılaşma söz konusu değildir. Değişime ilişkin görünüşte birçok neden elbette sıralanabilir. Kusur ilkesi, insan onuru, hümanizm vs. Ancak Foucault perspektifinden bir değerlendirme yapılacak olursa disiplin toplumu serserileri daha iyi bir ceza/iktidar ekonomisiyle başka bir disiplin kurumuyla disiplinize etmenin yolunu bulmuş gibidir. Herkes gibi serseriler de hapisخانه-ıslahevî gibi kapalı kurumsal mekanlar yerine gelişen teknolojinin yardımıyla her yerde her zaman gözetlenebilmektedir.¹⁵¹

4.3. BUGÜNÜN SERSERİLERİ: SINIF ALTI

Bugünün serserileri 20. yüzyılın ikinci yarısında sosyal bilimlerde ortaya atılan sınıf altı (*underclass*) kavramının karşılığıdır. Sınıf altı, iş gücü piyasasında istihdam olanağı bulunmayan, halkın refahı açısından yük oluşturan, uyuşturucu ve şiddet suçlarının kaynağı bir sosyal sınıf olarak tanımlanmıştır. Bunun yanında sınıf altının mensubu olan haydutlar, dilenciler, serseriler, yoksullar, cahiller ve sokak suçlularının her dönem bulunduğu, bu nedenle sınıf altının yeni bir sosyal sınıf olmadığı ifade edilmiştir.¹⁵²

Sınıf altı kavramı ilk kez 1963 yılında ortaya atıldığında,¹⁵³ işe ihtiyacı olmasına rağmen iş bulamayan ve giderek büyüyen bir nüfusa işaret edilmiş, sınıf altının dışlanmışlığına dikkat çekilmiştir. Burada işsiz olanların yetersizliği ve kusurluluğu yerine tam istihdamın sağlanamamasının sonucu olarak sunulan kavram zamanla bu kişilerin tehlikeliliklerini vurgulamaya başlamıştır.¹⁵⁴

Bugünün serserileri sınıf altının, sosyal bilimlerde ortaya atıldığı zamandan bu zamana çarpıcı şekilde değişen vurgusunu anlamaya yardımcı olabilecek iki önemli dönemeçten söz edilebilir. Bu dönemeçlerden ilki refah devleti anlayışının ortaya çıkışıdır.

20. yüzyılda ortaya çıkan refah devleti anlayışı yoksullukla mücadelede paradigma değişimine neden olmuştur. 1929 tarihli ekonomik krizin (Büyük Buhran) aşılmasında John Maynard Keynes¹⁵⁵'in ekonominin ancak tam istihdam koşullarıyla dengede olabileceği, tam istihdamın piyasa koşulları yerine devlet müdahaleleriyle sağlanabileceği görüşleri, 1930 itibarıyla ABD'de 2. Dünya Savaşı'nı takiben de Avrupa'da kabul görmüştür. Onun önerdiği politikalarla tam istihdama yakın koşullar ortaya çıkmış, hızlı bir ekonomik büyüme sağlanmış, büyümeyle ortaya çıkan refah, sosyal devlet politikaları için kaynak oluşturmuştur. Yoksullara yardım, bu döneme kadar bir dizi koşula bağlanıp bazı haklardan (seçme ve seçilme hakkı gibi) yoksunluğa neden olurken sosyal devlette bir hak niteliği kazanmıştır.¹⁵⁶ Belirtilen sosyal politikaları ortaya çıkaran dinamiklere uygun olarak çözümler de daha ziyade çalışma olgusuna bağlanmış; hastalık, sakatlık, yaşlılık, işsizlik gibi hâller geçici riskler olarak anlaşılmış ve bu kişiler sosyal politikalarla desteklenmiştir. Serserilerin korunması amacıyla özgürlüğünden mahrum bırakılması anlayışı da esas olarak bu dönemin ürünü olarak ortaya çıkmış; yoksulluğun suç, işsizliğin aylaklık olduğu anlayışı terk edilmiş, serserilerin kapatıldığı ve çalıştırıldığı mekanlar yerleşik yaşam düzeni olmayan kişilerin barındırıldığı yerlere dönüşmüştür.¹⁵⁷ Refah devletinde ceza hukuku alanında da suçun sebeplerini anlamaya yönelik, suçlunun cezalandırılması kadar ıslahını da devletin sorumluluğu olarak

¹⁴⁸ ibid 272.

¹⁴⁹ Panaptikon, 1790'larda Jeremy Bentham'ın Londra'da bir hapisخانه inşa etmek üzere geliştirdiği projedir. Panaptikon merkezdeki denetim kulesi çevresinde hücrelerin dizildiği dairenel bir bina. Bu plan 1803 yılında hükümet tarafından reddedilmiştir. Philip Schofield 'Bentham, Jeremy 1748-1832' William Darity ed, International Encyclopedia of the Social Sciences içinde (2. Baskı, Macmillan Reference USA 2008) 285, 285.

¹⁵⁰ Foucault (n 67) 303.

¹⁵¹ Burada gözetim sosyolojik açıdan ele alınmakta, hem kişilerin doğrudan izlenmesi hem de haklarındaki verilerin depolanması suretiyle gözetim ifade edilmektedir. Konuyla ilgili açıklamalar için bkz. Anthony Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet* (Cumhur Atay çev, Kalkedon Yayınları 2008) 24 vd.

¹⁵² Ken Auletta tarafından 1980'de yapılan bu tanım ve kavramla ilgili diğer açıklamalar için bkz. Samuel L. Myers Jr, 'Underclass' William Darity ed, International Encyclopedia of the Social Sciences içinde (2. Baskı, Macmillan Reference USA 2008) 485, 485-486. Bauman ise bu sınıfa "... sınıfların ötesinde ve hiyerarşinin dışında, ne yeniden içeri alınma şansı ne de zorunluluğu olan insanlardan oluşan bir sınıf görünüşünü çağırıştırır; diğer insanların yaşamlarına hiçbir faydalı katkısı olmayan ve genel olarak ıslah edilemez, herhangi bir rolü olmayan insanlar." olarak tanımlamıştır. Bkz. Bauman (n 11) 97-98.

¹⁵³ Gunnar Myrdal tarafından 1963 yılında kullanılmıştır. Bauman (n 11) 100.

¹⁵⁴ İş bulamayan dışlanan kişiler listesine zamanla okula devam etmeyenler, genç yaşta suç işleyenler, devletten yardım alan anneler, bekar anneler, yağmacılar, uyuşturucu satıcıları ve dilenciler dahil olmuş, bunlar kötü tercihler yapmaları dolayısıyla tehlikeliliklerine vurgu yapılan bir gruba dönüşmüştür. Bauman (n 11) 100 vd.

¹⁵⁵ İkinci Dünya savaşından 1970'lerin ortalarına kadar Batı ekonomisine hâkim olan iktisat teorisinin sahibidir. 1929 Büyük Buhran sonrası ortaya atılmış, klasik iktisat teorisi aksine ekonomide devlet müdahalesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Vincent Barnett, 'Keynes, John Maynard 1883-1946' William Darity ed, International Encyclopedia of the Social Sciences içinde (2. Baskı, Macmillan Reference USA 2008) 259, 259.

¹⁵⁶ Özdek, Şirket (n 42) 30 vd.

¹⁵⁷ Özdek, Şirket (n 42) 28.

ön plana çıkararak, sosyal reformları ve refahın genelleştirilmesini doğal bir suçun önlenmesi aracı olarak gören anlayış hâkim olmuştur.¹⁵⁸

Sınıf altı için önemli dönemeçlerden diğeriye 1970'lerde yaşanan ekonomik kriz ve sonrası gelişmelerdir. Öğretide söz konusu ekonomik krizin ardından Keynesyen refah devleti uygulamaları ve diğer ulusal kalkınmacı devlet politikalarına alternatif olarak özellikle 1980 sonrasında etki alanı genişleyen liberal politikaların/neoliberalizmin;¹⁵⁹ özetle sermaye birikiminin önündeki toplumsal, idari ve hukuki her türlü kısıtlamaların kaldırılmasına ve tasfiye edilmesine hizmet edecek tüm toplumsal ilişki, yapı ve kurumlarda dönüşümü beraberinde getirdiği belirtilmiştir. İlgili politikaların serbest piyasanın mümkün olan tüm toplumsal yaşam alanlarına yayılması gerektiği görüşüne dayandığı, bu nedenle de söz konusu politikalarla devlet-piyasa karşıtlığı üzerinden devletin küçülmesinin, sosyal alanlardan çekilmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir.¹⁶⁰ Bu ideolojinin kaçınılmaz olarak sunduğu küreselleşme¹⁶¹ politikaları ve teknolojik gelişmelerin de ekonomik, toplumsal ve siyasal ilişkileri etkilediği ileri sürülmüştür.

İleri derecede sanayileşme ve üretimde bilgisayar ve otomasyon teknolojilerinin kullanılmasıyla verimlilik artarken iş gücüne duyulan ihtiyaç azalmış; refah devletinin işsizliği geçici bir risk olarak gördüğü ve çalışma olgusuna bağladığı çözümler de bugün için yetersiz kalmıştır.¹⁶² Sanayi devrimi sonrasında geçerli olan yoksulluğun işsizlikle ilişkilendirilmesi ve yoksulluğun çalışmayla çözüleceği düşüncesi o dönem için endüstriyel ekonominin devamına hizmet etmiş, bugünse kitlesel iş gücüne ihtiyaç kalmadığından yoksulların çalışması üzerinden bir söyleme gerek kalmamıştır.¹⁶³

Bugün işsizlik¹⁶⁴ dünyanın farklı yerlerinde sürekli artış gösteren önemli bir sorun olmaya devam etmekte ve çok sayıda sosyal sorunu da beraberinde getirmektedir: yoksulluk, göç, suç, sosyal dışlanma, eğitimsizlik.¹⁶⁵ Yakın gelecekte çalışabilir nüfusun yalnızca yüzde yirmisinin tüm işleri tek başına yürütebileceği yönünde gerçekçi beklentilere¹⁶⁶ karşılık toplumsal yaşamda işsizliğin algılanma biçimi değişmemiştir. İşsizliğin toplumda çabalamama, tembellik etme veya iş beğenmeme gibi kişisel bir sorun olarak anlaşılması, işsizliğin sonucu olan adaletsizlik ve ayrımcılığı meşrulaştırmakta, dahası “başkasının sırtından geçinen”, “tembel”, “potansiyel suçlu” yakıştırmalarıyla işsizliğe yol açan toplumsal nedenlerin göz ardı edilmesine yol açmakta, toplumda “çalışana iş var” bakış açısı sürdürülmektedir.¹⁶⁷ *Bauman* bu durumu çalışma etiğinin yeni fonksiyonu olarak nitelendirmektedir. Ona göre çalışma etiği iş gücüne ihtiyaç duyulan zamanlarda iş gücüne ulaşmaya, iş gücüne ihtiyaç kalmayan bugünlerde ise toplumun dışına itilen yoksullarla ilgili duyarsızlığa hizmet etmektedir.¹⁶⁸ Ona göre yoksulların norm dışılığı hâlihazırda devam ederken değişen şey onların istenmemesi, onlara ihtiyaç duyulmamasıdır. Yoksulların yeri sanayi toplumunda fabrikalarken yeni dönemde (postmodern dönem)¹⁶⁹ bunlar toplumun geri kalanının görüş alanının dışına itilmiştir. Yoksulların toplum nezdinde yalnızca ahlaksız, günahkâr, tehlikeli ve toplumsal düzeni bozan olaylarda olağan şüpheli olarak anılması, onların toplumun dışına itilmesinde/marjinalleştirilmesinde, görünür alandan sürgün edilmesinde vicdani bir rahatsızlık hissedilmemesinin de temel gerekçesidir. Yoksulluk artık yalnızca düzen meselesi olarak anlaşılmakta, kanuna aykırılığın konusunu oluşturmaktadır.¹⁷⁰

Yeni koşullarda serserileri diğer yoksullardan ayırt etmeye yarayan “çalışmak imkânı varken çalışmama” kriterinin pratik bir değeri ve önemi kalmamıştır. Nitekim tam istihdamı garanti edemeyen bir sistemde çalışmamak sadece kişisel seçimlerle ilgili değildir. Ancak artan işsizlik ve yetersiz sosyal politikalar nedeniyle genişleyen yoksul kesim geleneksel adıyla serseri, sosyal bilimlerdeki karşılığıyla sınıf altı, toplum nezdindeyse işsiz güçsüz potansiyel suçlular olarak görülmeye aday görünmektedir. Bu tehlikeyi bertaraf edebilmenin dahası artan yoksullukla mücadele etmenin hala en gerçekçi ve geçerli yolu yeni koşullara uygun sosyal politikalar geliştirmektir. Diğer yandan yoksulluğun önleyici polislik faaliyetleriyle cezalandırılması tehlikesi

¹⁵⁸ David Garland, *The Culture of Control Crime and Social Order in Contemporary Society* (The University of Chicago Press 2001), 38-39. “İyi bir sosyal politika en mükemmel bir suç politikasıdır.” alıntısı için bkz. Önder (n 133) 29.

¹⁵⁹ Neoliberalizm 20. yüzyılın son çeyreğinde hegemonik hâle gelen politik ve ekonomik öğretiyi ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Kavram, neoliberalizm savunucuları tarafından ortaya konulmuş, zamanla bir dizi politikanın eleştirisi bağlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. Antina von Schnitzler, ‘Neoliberalism’ William Darity ed, *International Encyclopedia of the Social Sciences* içinde (2. Baskı, Macmillan Reference USA 2008) 473.

¹⁶⁰ Selime Güzelsarı, *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü Türkiye’de Mali İdarede Yeniden Yapılanma* (Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları 2008) 31 vd.

¹⁶¹ “Dünya kapitalizminin günümüzdeki yönelimlerini ve yeni kapitalist ilişkileri tanımlamaya dönük olarak yaygınlaşan “küreselleşme”, sermaye akışkanlığı, yatırımların, malların, hizmetlerin ve paranın küresel hareketliliği, ekonomilerin bütünleşmesi, kitlesel üretimden parça-başı üretime ve teknoloji yoğun üretime geçiş, iletişim ve bilişim sistem ağlarının varlığı, bilginin küreselleşmesi, ulus-devletin sönmelenmesi, uluslararası kurumların ya da çokuluslu şirketlerin küresel etkinliklerinin artması, küresel sivil toplumun ortaya çıkışı, küresel kimlik ve kültürün doğuşu gibi bir çok gelişmeyi ifade etmek için kullanılabilir.” Güzelsarı (n 160) 23-24. Ulusötesi güçler ve küreselleşmenin modern devlet yapılanmasında yaşattığı dönüşüm hakkında ayrıca bkz. Pierson (n 30) 286 vd. Türkiye’de devletin dönüşümü hakkında bkz. Güzelsarı (n 160) 95 vd.

¹⁶² Tam istihdamı garanti edemeyen bir sistemde çalışmamamın tek nedeni tembellik değildir. Ortaya çıkan geniş işsiz kitleler ve buna bağlı artan yoksullukla mücadelede sosyal politika alanında güvenceli asgari gelir gibi yeni çözümler ortaya atılmışsa da pratiğe geçilmemiştir. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. Gökçeoğlu Balcı (n 12) 77 vd.

¹⁶³ *Bauman* (n 11) 136.

¹⁶⁴ İşsizlik iradi, gayri iradi, yapısal, geçici, konjonktürel, teknolojik, mevsimlik olmak üzere farklı türler üzerinden tasnif edilmektedir. Bkz. Nebi Sümer, Nevin Solak ve Mehmet Harma, *İşsiz Yaşam İşsizliğin ve İş Güvencesizliğinin Birey ve Aile Üzerindeki Etkileri* (Koç Üniversitesi Yayınları 2013) 24.

¹⁶⁵ *ibid* 20 vd.

¹⁶⁶ Özkazanç (n 145) 385.

¹⁶⁷ Sümer, Solak ve Harma (n 165) 55.

¹⁶⁸ *Bauman* (n 11) 100 vd.

¹⁶⁹ 20. yüzyılın sonu itibarıyla modernizmin ötesinde yeni bir döneme geçildiğini ileri süren görüşlerce bu dönem postmodern dönem olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde modernizme geçişi belirleyen bilhassa kültürel ve endüstriyel devrimler üzerinden bir kopuş yaşandığı iddiası ortaya atılmıştır. Abel Jeanniery, *Modernite Nedir-Modernite Versus Postmodernite* (Nilgün Tural ve Mehmet Küçük çev. Vadi Yayınları 1994) 16-22.

¹⁷⁰ *Bauman* (n 11) 100 vd.-136.

karşısında genişleyen yoksul grupların tamamını tehlikeli olarak etiketleme riski barındıran, içeriği ve anlamı muğlak olan serserilik kavramının hukuk metinlerinden çıkarılmasının önem arz ettiği kanaatindeyiz.

4.4. ELEŞTİREL CEZA HUKUKU PERSPEKTİFİNDE SERSERİLERİN BUGÜNÜ VE GELECEĞİ ÜZERİNE

Toplumsal yaşamı dönüştüren, serserilere yönelik anlayış değişikliğine sebep olan dinamiklerin ceza adaleti sisteminde de yansımaları olmuştur. Meydana gelen değişikliklerin nedenleri¹⁷¹ konusunda bir uzlaşma olmasa da ceza yasalarının niteliğinden suçun ele alınış biçimine, ceza yaptırım rolünden polislik faaliyetlerinin durumuna kadar dönüşüme işaret eden eleştirel bir literatür ortaya çıkmıştır.¹⁷² Söz konusu eleştirel literatürün baştan sona ele alınması bu çalışmanın kapsamını aşmakla birlikte serserilik özelinde ele alınabilecek kimi eğilimler dikkate değerdir.

Refah devletinin yaşadığı kriz ve derinleşen yoksulluk karşısında ceza adaletinde yoksulların kontrolünün önem kazandığı bir ceza reformu sürecinin ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. Küreselleşme politikalarının değiştirdiği ekonomik, toplumsal ve siyasal ilişkilere yanıt veren cezalandırma sisteminde, ceza kârlılık üzerinden yeniden yapılandırılmıştır. Bu bağlamda cezaların insanileştirilmesi veya ıslah gibi amaçlar yerine cezanın etkinliğini artırmak, ekonomik-siyasi maliyetini düşürmek ve cezadan çıkar sağlamak gibi amaçlar ön plana çıkmıştır. Sözü edilen amaçlarsa toplumun dışına itilen kişilerin hapis haneler yoluyla toplumdan uzaklaştırılması ve cezanın topluma yaygınlaştırılarak olağanlaştırılmasından maksimum fayda sağlanmasına yönelmiş, yeni bir cezalandırma dönemine girilmiştir.¹⁷³ Refah devletinin sosyal reformlarla suç önlenmesi ve suçluyu ıslah etme anlayışı¹⁷⁴, devletin sosyal niteliğinin gerilemesiyle terk edilmiş ve şiddet ön plana çıkmıştır. Toplumun potansiyel suçlu olarak değerlendirilmesi karşısında gözetime dayalı önleyici polislik faaliyetleri artmış, ceza hukuku baskıcı bir niteliğe bürünmüştür.¹⁷⁵ Günümüz ceza hukukunda suç önlemek esas mesele hâline gelmiş,¹⁷⁶ suçun nedenleriyle ilgilenmek yerine suç korkusunun ve güvensizliğin azaltılması, ceza adaleti harcamalarının sınırlanması, daha etkili önleyici tedbirlere yer verilmesi gibi politikalar ön plana çıkmıştır.¹⁷⁷ Maddi ceza hukukunda suç alanının genişlemesi, yaptırım hukuku alanında tehlikeli potansiyel suçlular kategorilerinin yaratılması ve henüz suç işlemeyen veya suç işlediği henüz tespit edilemeyen kişilerin damgalanmasını sonuçlayacak düzenlemeler yapılması,¹⁷⁸ ceza muhakemesi alanındaysa henüz işlenmemiş suçların önlenmesi için ceza muhakemesi tedbirlerinin suç öncesi alana dahil edilmesi yönünde bir eğilim ortaya çıkmış, ceza hukuku daha ziyade önleyici görevler üstlenmeye başlamıştır.¹⁷⁹ Yeni durumda suçlunun artık potansiyel risk taşıyan grupların üyeleri, suçun öngörülebilir gündelik bir olgu, cezanın ise sürekli gözetim ve tecrit enstrümanı olduğu ileri sürülmüş; stratejininse geçmiş ihlallerin cezalandırılmasından çok gelecekteki olası ihlallerin önlenmesine kaydı belirlenmiştir.¹⁸⁰

Serserilere yönelik anlayış değişikliği ve ceza hukuku alanında yaşanan bu değişimler, serserileri ceza hukuku karşısında yeni bir konuma taşıyor gibi görünmektedir. Bu bağlamda küreselleşmenin meydana getirdiği geniş çapta yoksulların yarattığı tehlike ve onlarla mücadelede modern hapis haneleri ortaya çıkaran toplumsal dinamiklerin tekrarlandığı, ekonomik politikalar ekseninde artış gösteren yoksullarla mücadelede yoksulların potansiyel suçluluğuna vurgunun arttığı ileri sürülmüştür.¹⁸¹ Söz konusu değişiklik yoksullukla mücadelenin yoksulun cezalandırılması şeklinde gerçekleştiği 20. yüzyıl öncesi devlet politikalarına dönüş olarak nitelendirilmiş, bugün baskıcı politikaların meşru gerekçesinin suçla mücadele olduğu ifade edilmiştir.¹⁸² Bir başka görüşe göre devlet, artan eşitsizlik ve marjinalliğin nedenleri konusunda liberal, refah devletinin korumasına sahip olmayan yoksulların gözetime tabi tutulması konusundaysa cezalandırıcı bir niteliğe bürünmüştür. Neoliberal politikaların benimsenmesi sonucunda artan işsizlik ve sosyal güvencelerin ortadan kaldırılmasıyla ortaya çıkan kargaşanın kontrol altına alınmasında kolluk güçleri ve ceza kurumlarına daha çok bel bağlanmaya başlanmıştır.¹⁸³ Bu görüşte yoksullarla mücadelede Kıta Avrupası ve ABD uygulamalarının

¹⁷¹ Örneğin *Garland*'a göre ekonomide üretim dinamikleri ve buna bağlı teknoloji, ulaşım ve iletişimdeki gelişmeler, aile yaşamının yeniden yapılanması, şehirlerin sosyal ekolojisindeki değişiklikler, elektronik kitle iletişim araçlarının yükselişi gibi nedenlere dayalı olarak ortaya çıkan ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanda yaşanan dönüşümlerdir. *Garland* (n 158) 77.

¹⁷² Ortaya atılan görüşler ve literatür konusunda ayrıntılı açıklamalar için bkz. Özkan Ağaş, *Ceza ve Adalet* (1. Baskı, Metis Yayınevi, 2013) 258 vd.

¹⁷³ Yasemin Özdek, 'Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarında Dönüşümler' (2000) 33(4) *Amme İdaresi Dergisi* 21, 46.

¹⁷⁴ *Garland* (n 158) 38, 39.

¹⁷⁵ Özdek, Şirket (n 42) 84.

¹⁷⁶ Ozan Ercan Taşkın 'Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku' (2016) 1 T.C. Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 59, 63.

¹⁷⁷ *Garland* (n 158) 109-121.

¹⁷⁸ İşlenen bir suçun neticesi olarak uygulanan güvenlik tedbirlerinin, kesin hükme varılmamış kişilere de uygulanabilir örneklerinin ortaya çıkmasıyla güvenlik tedbirlerinin önleyici nitelik kazandığı ve bunun bir çeşit ceza muhakemesi tedbirleri ile güvenlik tedbirleri arasında *öne alınmış ceza yaptırımı* olduğu belirtilmiştir. Türk hukuku bakımından TCK m. 171/3 kapsamında kullanmak için uyuşturucu madde satın alma, kabul etme, bulundurma veya kullanma suçunda tedaviye tabi tutulma tedbiri örnek gösterilmiştir. Diğer ülke örnekleri için bkz. Dönmezer ve Erman (n 135) 134 vd.

¹⁷⁹ Dönmezer ve Erman (n 135) 132 vd.

¹⁸⁰ Ağaş (n 173) 261.

¹⁸¹ Mahkûmların 19. yüzyılın serserilerine uygulanan ucuz iş gücünün temini usulüne dönüşüne dikkat çekilmiştir. Bkz. Özdek, 'Küreselleşme' (n 174) 37. Refah devletinin krizinde ortaya çıkan geniş çapta yoksullarla 19. yüzyıl sanayi işçilerinin sefaletinin benzerliği görüşleri için bkz. Gökçeoğlu Balcı (n 12) 54.

¹⁸² Özdek, Şirket (n 42) 4, 85.

¹⁸³ Loic Wacquant, 'Yoksulluğun Cezalandırılışı ve Neoliberalizmin Yükselişi' Belirtilmemiş çev. (2022) *Cogito* 105-106 Yapı Kredi Yayınları 67, 68 vd.

farklılıklarına da dikkat çekilmiş, ABD'nin doğrudan yoksulların kapatılması yönünde bir pratik geliştirmesi karşısında Avrupa uygulamasının daha ziyade toplumsal dışlanmaya maruz kalan yoksul kesimlerin gözetimine dayandığı belirtilmiştir.¹⁸⁴

Mevcut koşullarda serserilik doğrudan ceza hukukuyla yasaklanmamıştır. Esasen doğrudan yasaklanmasına teknik ceza hukuku bakımından imkân bulunmamakla birlikte, mevcut toplumsal gerçeklik gereğince ihtiyaç da kalmamıştır. Ancak potansiyel tehlike-lilikleri vurgusuyla önleyici polislik faaliyetlerine sıklıkla muhatap olmaları, teknolojik gelişmelerin sayesinde yoğun şekilde gözetime tabi tutulmaları kaçınılmaz görünmektedir. Suçu önleme ve suçla mücadele konusunda risklere odaklanan eğilimler (suçun öngörülebilir olması düşüncesi ve henüz meydana gelmeden önlenebilecek olması arzusuyla), yeniden potansiyel suçlu¹⁸⁵ olarak etiketlenen serserilerin temel hak ve hürriyetlerine müdahale teşkil eden uygulamalara düzenli olarak tabi tutulmasını sonuçlayabilir. Söz konusu eğilimler, serserilerin bu defa serserilik suçu düzenlemesine ihtiyaç duyulmaksızın, suç öncesi alana doğru genişleme eğilimi gösteren ceza hukukunun radarına doğal olarak girdiğini göstermektedir. Ancak yeni hâliyle serseriler artık suçlu olarak değil, potansiyel suçlu olarak ceza hukukunun ilgisindedir.

5. SONUÇ

Çalışmada tarihsel süreçte serserilik düzenlemelerini toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler ekseninde incelerken bu değişimlerin sosyal bir fenomen olarak serseriliği ve serserileri ne şekilde belirlediğine dikkat çekilmiştir. Söz konusu belirleme hem serserilerin kapsamına hem onların hukuk düzeni karşısındaki konumlarına ve onlarla mücadelede başvurulacak araçlara ilişkin olmuştur.

Hâlihazırda serserilik yasaları veya esasen tanımlarına artık yer verilmiyor olsa da serserilikle mücadele devam etmektedir. Serseri, toplumsal düzen açısından “tehlikeli” kişileri ifade eden bir üst kimlik olarak hukuk metinlerinde suç olarak tanımlanmıyor veya serseri kavramıyla ifade edilmiyor olsa da “tehlikeli” kişilerle mücadele kapsamında serserilik yalnızca biçim değiştirmektedir. “Tehlike” arz eden hususlara dönemin koşullarına göre değişmekte, bu kişiler üzerinde denetim sürmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan gelişmelerle çalışmak, yoksulluk ve dolayısıyla serserilerin konumu yeni bir yere taşınmıştır. Sanayileşmeyi takip eden yıllarda iş gücünden faydalanılan, refah devleti politikalarının etkin olduğu yıllardaysa sosyal politikalarla desteklenen ve bu şekillerde ıslah edilen serseriler, refah devletinin yaşadığı krizin sonrasında potansiyel suçlulukları ve marjinallikleri üzerinden ele alınmaya başlanmıştır.

Mevcut koşullarda serserilik doğrudan ceza hukukuyla yasaklanmamıştır. Esasen doğrudan yasaklanmasına teknik ceza hukuku bakımından imkân bulunmamakla birlikte, mevcut toplumsal gerçeklik gereğince ihtiyaç da kalmamıştır. Teknolojik gelişmeler, küreselleşme ve uygulanan ekonomi politikaları gibi nedenlerle işgücüne duyulan ihtiyacın azaldığı ve tam istihdamın sağlanamadığı bugünlerde serseriliğin diğer yoksullardan ayrılmasına hizmet eden “çalışmak imkânı varken çalışmamak” kriterinin bir geçerliliği kalmamıştır. Nitekim tam istihdamı garanti edemeyen bir sistemde çalışmamak sadece seçimlerle ilgili değildir. Buna karşılık artan işsizlik ve yetersiz sosyal politikalar nedeniyle genişleyen yoksul kesim geleneksel adıyla serseri, sosyal bilimlerdeki karşılığıyla sınıf altı, toplum nezdindeyse işsiz güçsüz potansiyel suçlular olarak görülmeye aday görünmektedir. Toplum nezdinde de sanayileşmenin ilk dönemlerinden bu yana kabul gören çalışmamayı tembellik etmekle eş değer gören bakış açısının sürdürülmesi çalışmayan yoksulların sosyal yardımlara konu olmaktansa suça eğilimleri ve tehlikeliliklerine odaklanılmasını kolaylaştırmaktadır. Böyle bir iklimde geleneksel bir kavram olarak serseriliğe ihtiyaç duyulmaksızın iş ve barınma imkânlarından yoksun grupların toplumsal düzen açısından tehlikelilikleri odağında gözetime ve diğer önleyici kolluk faaliyetlerine muhatap olmaları kaçınılmaz görünmektedir. Bunun yanında toplumsal yaşamın değişimi ceza hukuku alanında da kaçınılmaz olarak değişime neden olmuş, eleştirel literatürün vurguladığı şekilde suç öncesi alana doğru genişleme gösteren ceza hukukunda suç önleme ve suçla mücadele konusunda risklere odaklanan yeni eğilimler, potansiyel tehlikeli serserilerin doğal olarak yeniden ceza

¹⁸⁴ Yazar sosyal hizmet bürokrasisinin de dahil edildiği bu gözetimi sosyal panoptisizm olarak adlandırmıştır. Bkz. ibid 73-74.

¹⁸⁵ Serseriliğin ortak vurgusu olarak iş sahibi olmamanın suçlulukla kurulan ilişkisi yukarıda değinilen gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda yeni değildir. Ancak suç bilimi olarak kriminolojinin gelişimiyle birlikte suçluluğun çeşitli perspektiflerden bilimsel olarak açıklamasına girilmesi nispeten yenidir. Kriminolojik olarak ekonomik yapı ve suçluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda işsizlik, yoksulluk, ücretler, enflasyon değerleri, piyasa koşulları gibi etkenlerin suç davranışı üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Ahmet Yılmaz Ata, ‘Ücretler, İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişki: Yatay Kesit Analizi’ (2011) 4 Çalışma ve Toplum 113, 115. İşsizlik suç arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmaların bazılarında malvarlığına karşı işlenen suçlar ve işsizlik arasında pozitif yönde korelasyona yer verildiği aktarılmış, bazı çalışmalarda işsizliğin şiddet suçları ile arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yönünde bulgular ortaya konulduğu belirtilmektedir. Bkz. ibid 117. 2007-2016 yılları arasında işsizlik ve suç ilişkilerini inceleyen suçların derlemesi için bkz. C. Yenal Kesbiç ve Özlem Dündar, ‘İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişkiye Teorik Bir Bakış’ (2017) 24/2 Yönetim ve Ekonomi 327, 340 vd. Tespitte ilgili ayrıca bkz. M. Emin Artuk ve M. Emin Alşahin, *Kriminoloji* (Adalet Yayınevi 2017) 28; Karş. Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji* (9. Baskı, Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı 2020) 355. Buna karşılık işsizlik ve suç arasında negatif yönde veya zayıf düzeyde bir ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. İşsizlik, yoksulluk ve suçluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışmalardaki farklılıklar, belirtilen olguların kompleks yapılarından kaynaklanmaktadır. Zahir Kızmaz, ‘Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme’ (2003) 13(2) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 279, 297 vd. Bunun yanında istatistik olarak yoksulluğun ve ekonomik koşulların tespiti metodolojik zorluklara sahiptir. Farklı sosyal sınıfların ceza adaleti süreçlerinde sahip oldukları imkânlar birbirinden farklıdır. Yoksulluğun dışsallığı olarak istediği hukuki yardımı alamayan kişilerin mahkûm edilme olasılığı artmaktadır. Buna karşılık beyaz yaka suçluluğunun suçta siyah sayı olarak kalması ve istatistiklere yansımaması da bu belirlemelerin sınırlılıklarından bir diğeridir. Dönmezer (n 177) 349. Nihayetinde birçok bileşene sahip suç olgusunun tek bir kaynaktan açıklanabilmesi mümkün değildir. Böylesi çalışmalarda işsizlik ve yoksulluğa neden olan dinamikler yanında işsizlik ve yoksulluğun sonucu olan dinamiklerin birlikte ele alınması gerekmektedir. Tüm bunlarla birlikte kişilik özellikleri, cinsiyet, eğitim gibi suçun bireysel nedenleri de göz ardı edilmemelidir. Yoksulluk ve işsizlikle birlikte ele alınabilecek nedenler konusunda bkz. Kızmaz (n 177) 297 vd.

hukukunun radarına girdiğini göstermektedir. Serserilik suçu düzenlemesine ihtiyaç duyulmadan tehlikeli/riskli serseriler bu defa doğrudan suçlu olarak değil, potansiyel suçlu olarak ceza hukukunun ilgisindedir.

Yoksulluğun cezalandırılması tehlikesini bertaraf edebilmenin, dahası artan yoksullukla mücadele etmenin hala en gerçekçi ve geçerli yolu yeni koşullara uygun sosyal politikalar geliştirmektir. Diğer yandan yoksulluğun önleyici polislik faaliyetleriyle cezalandırılması tehlikesi karşısında genişleyen yoksul grupların tamamını tehlikeli olarak etiketleme riski barındıran, içeriği ve anlamı muğlak olan serserilik kavramının hukuk metinlerinden çıkarılmasının önem arz ettiği kanaatindeyiz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: Author declared no conflict of interest.

Grant Support: Author declared no financial support.

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Acemoğlu D ve Robinson J A, *Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri* (Faruk Rasim Velioğlu çev, 53. Baskı, Doğan Kitap 2020).
- Agtaş Ö, *Ceza ve Adalet* (1. Baskı, Metis Yayınevi, 2013).
- Ata A Y, 'Ücretler, İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişki: Yatay Kesit Analizi' (2011) 4 Çalışma ve Toplum 113-134.
- Artuk M E ve Alşahin M E, 'Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi' (2016) 21(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 145-185.
- Artuk M E ve Alşahin M E, *Kriminoloji* (Adalet Yayınevi 2017).
- Artuk M E, 'Ceza Kanunu'nun Suç Siyaseti Bilimi Açısından Değerlendirilmesi' (2006) 1(2) Ceza Hukuku Dergisi 3-14.
- Aytaç Ö, 'Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar' (2002) 12(1) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 231-260.
- Barnett V, 'Keynes, John Maynard 1883-1946' William Darity ed, *International Encyclopedia of the Social Sciences* içinde (2. Baskı, Macmillan Reference USA 2008) 259-262.
- Bauman Z, *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar* (Ümit Öktem çev, 1. Baskı, Sarmal Yayınevi 1999).
- Beccaria C, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (Sami Selçuk çev, 6. Baskı, İmge Kitabevi 2016).
- Bozkurt T ve Ercan N S, 'Çalışma Kavramının Çalışma İlişkilerinin Sosyo-Psikolojik Evrimi' Tülay Bozkurt ed, *Çalışma İlişkilerinin Evrimi* içinde (Beta Yayınevi 2011) 3-35.
- Carrabine E, 'England and Waller' Mary Bosworth ed, *Encyclopedia of Prisons & Correction Facilities* içinde (2. Baskı, Sage Publication 2005) 290-295.
- Chambliss, W J, 'A Sociological Analysis of the Law of Vagrancy' (1964) 12(1) Social Problems 67-77.
- Çadırcı M, 'Tanzimat'ın İlanı Sıralarında Anadolu'da İç Güvenlik' (1980) 12 Tarih Araştırmaları Dergisi 45-58.
- Çokuğraş I, 'Osmanlı İstanbul'unda Bekar Odaları' (2013) 47 Mimar.ist Dergisi 29-36.
- Demirtaş M, 'XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'da Kamu Düzenini Bozan Gruplara Karşı Yürütülen Mücadele' (2009) 81(291) Belleten 481-524.
- Demirtaş M, 'XVIII. Yüzyılda Osmanlı'da Bir Zümrenin Alt Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri' (2006) 7(1) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 113-141.
- Devellioğlu F, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* (Aydın Kitabevi 1970)
- Dönmez S ve Erman S, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Cilt I* (14. Baskı, Der Yayınları 2016).
- Dubin G V ve Robinson R H, 'The Vagrancy Concept Reconsidered: Problems and Abuses of Status Criminality' (1962) 37(1) New York University Law Review 102-136.
- Düzenli H, 'Yasa Koyucunun Suç ve Ceza Siyasetini Belirleme Yetkisinin Anayasal Denetimi' (2020) 5(1) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1191-1221.
- Foucault M, *Hapishanenin Doğuşu* (Mehmet Ali Kılıçbay çev, 8. Baskı, İmge Kitabevi 2019).
- Garland D, *The Culture of Control Crime and Social Order in Contemporary Society*. (The University of Chicago Press 2001).
- Giddens A, *Ulus Devlet ve Şiddet* (Cumhur Atay çev, Kalkedon Yayınları 2008).
- Genio E, 'Living on the Margins of Charity Coping with Poverty in an Ottoman Provincial City' Michael Bonner, Mine Ener ve Amy Singer ed, *Poverty and Charity in Middle Eastern Contexts* içinde (SUNY Press 2003) 164-184.
- Gökberk M, *Felsefe Tarihi* (28. Baskı, Remzi Kitabevi 2016).

- Gökçen A, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1987).
- Gökçeoğlu Balcı Ş, *Tutunamayanlar ve Hukuk* (Dost Kitabevi Yayınları 2007).
- Gözbüyük A Ş ve Gölcüklü F, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi* (9. Baskı, Turhan Kitabevi 2011).
- Gündüz K ve Kışaç İ, 'İngiliz Yoksul Yasalarına Giriş: 1349-1531 Dönemi Bir Çocuk Esirgeme Perspektifi' (2021) 56(2) 3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi 781-805.
- Güzeldal Y, 'Hint Kökenli Dinlerde Manastır Yaşamı ve Tekke Hayatı' (2021) 22(43) Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi 55-84.
- Güzelsarı S, *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü Türkiye'de Mali İdarede Yeniden Yapılanma* (Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları 2008).
- Hands A R, *Charities and Social Aid in Greece and Rome* (Cornell University Press 1968).
- Harvey B, 'A Solution to Homelessness: Part I: Vagrancy Still a Crime' (1984) 73(289) Studies: An Irish Quarterly Review 1-11.
- Hinkle W G ve Henry S, 'Bridewell Prison and Workhouse' Mary Bosworth ed, *Encyclopedia of Prisons & Correction Facilities* içinde (2. Baskı, Sage Publication 2005) 82-84.
- İşık C, 'Dervişler: Dünyadan Geçen 'Aylaklar'' Emine Gürsoy Naskali ed, *Avare Kitabı* içinde (Kitabevi Yayınevi, 2013) 61-73.
- İşbilir Ö, 'XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinde Limni Kalebentleri' Emine Gürsoy-Naskali ve Hilal Oytun Altun ed, *Zindanlar ve Mahkumlar* içinde (Babil Yayınevi 2006) 48-56.
- Jeanniere A, *Modernite Nedir-Modernite Versus Postmodernite*. (Nilgün Tatal ve Mehmet Küçük çev, Vadi Yayınları 1994),.
- Karakehya H ve Özger H, *Modern Toplumda Hapishanenin Yaygın ve Yerleşik Konuma Gelişi* (Nobel Kitabevi 2022).
- Kayadibi F, 'İslam'da Kalkınmanın Dinamik Güçleri' (2007) 15 İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1-24.
- Kesbiç C Y ve DüNDAR Ö, 'İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişkiye Teorik Bir Bakış' (2017) 24/2 Yönetim ve Ekonomi 327-348.
- Kırlı C, 'Kahvehaneler ve Hafiyeler:19. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı'da Sosyal Kontrol' (2000) 83 Toplum ve Bilim 58-79.
- Kızmaz Z, 'Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme' (2003) 13(2) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 279-304.
- Lacey F W, 'Vagrancy and Other Crimes of Personal Condition' (1953) 66(7) Harvard Law Review 1203-1226.
- Lafargue P, *Tembellik Hakkı* (Işık Ergüden çev, 1. Baskı, Sel Yayınevi 2019).
- Lisle J, 'Vagrancy Law: Its Faults and Their Remedy' (1914) 4(5) Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology 498-513.
- Matsson I, 'Status-Based Definitions of Need in Early Islamic Zakat and Maintenance Laws' Michael Bonner, Mine Ener ve Amy Singer ed, *Poverty and Charity in Middle Eastern Contexts* içinde (Sunny Press 2003).
- Meraklı S, *Ceza Hukukunda Kusur* (2. Baskı, Seçkin Yayınevi 2020).
- Mete L, *Controlling The Bachelors of Istanbul During The Ottoman Modernization Period and The Regulations on Vagabonds* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2020).
- More T, *Utopia* (Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol ve Mina Urgan çev, 24. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları 2017).
- Myers L Jr S, 'Underclass' William Darity ed, *International Encyclopedia of the Social Sciences* içinde (2. Baskı, Macmillan Reference USA 2008) 485-487.
- Mumcu A, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl* (Phoenix Yayınevi 2017)
- Nişancı D, 'AİHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AİHS m. 5) ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AİHS m. 10) ile Amaçta Saptırma Yasağı (AİHS m. 18) Açısından İrdelenmesi' (2021) 26(44) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 37-74.
- Ocobock P, 'Introduction: Vagrancy and Homelessness in Global and Historical Perspective' Paul Ocobock ve A. L. Beier ed, *Cast Out: Vagrancy and Homelessness in Global and Historical Perspective* içinde (Ohio University Press, 2008) 1-34.
- Önder A, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Cilt:1* (1. Baskı, Beta Yayınevi 1991).
- Ören K ve Yüksel H, 'Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı' 2012 1(1) HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi 35-59.
- Özbek N, 'II. Meşrutiyet İstanbul'unda Dilenciler ve Serseriler' (1999) 11(64) Toplumsal Tarih 34-43.
- Özdek Y, 'Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarında Dönüşümler' (2000) 33(4) Amme İdaresi Dergisi, 21-48.
- Özdek Y, *Şirket Egemenliği Çağı Sosyal Devletten Ceza Devletine* (1. Baskı, Notabene Yayınları 2011).
- Özdemir Aydın E, '19.12.2008 Tarihli İsviçre Medeni Kanunu Değişikliği ile Karşılaştırmalı Olarak Türk Medeni Kanunu'nda Koruma Amacıyla Özgürlüğün Kısıtlanması Düzenlemesi' (2013) 15(2) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 171-209.
- Özgün C, 'Osmanlı Devleti'nde Serserilik Algısı ve Sorunu Üzerine Tespitler' Emine Gürsoy Naskali ed, *Avare* içinde (Kitabevi Yayınları 2013) 5-58.
- Özkazanç A, 'Örgütlü Modernliğin Çözülmesi Sürecinde Suçun Yeniden Siyasallaşması' Yasemin Özdek ed, *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları* içinde (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2002) 381-394.
- Pierson C, *Modern Devlet* (Neşet Kutluğ ve Burcu Erdoğan çev, Chiviyazıları Yayınevi 2008).
- Robinson A, *Vagrancy in the Victorian Age* (Cambridge University Press 2022).
- Roth M P, *Göze Göz Suç ve Cezanın Küresel Tarihi* (Barışhan Erdoğan çev, Can Yayınevi 2017).
- Russel B, *Aylaklığa Övgü* (Mete Ergin çev, 7. Baskı, Cem Yayınevi 2021).

- Russel B, *Batu Felsefesi Tarihi 1. Cilt İlkçağ Felsefesi* (Ahmet Fethi çev, 2. Baskı, Alfa Yayınevi 2016).
- Schnitzler, A V, 'Neoliberalism' William Darity ed, International Encyclopedia of the Social Sciences içinde (2. Baskı, Macmillan Reference USA 2008) 473-475.
- Schofield P, 'Bentham, Jeremy 1748-1832' William Darity ed, International Encyclopedia of the Social Sciences içinde (2. Baskı, Macmillan Reference USA 2008) 285-286.
- Sümer N ve Solak N ve Harma M, *İşsiz Yaşam İşsizliğin ve İş Güvencesizliğinin Birey ve Aile Üzerindeki Etkileri* (Koç Üniversitesi Yayınları 2013).
- Taşkın O E, 'Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku' (2016) 1 T.C. Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 59-91.
- Tugay B, *Aydın Vilayeti'nde Sürgün (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2013)
- Uludağ S, 'Dilencilik' (1994) 9 Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi <<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/9/C09023800.pdf>> Erişim Tarihi 07.03.2023.
- Wacquant L, 'Yoksulluğun Cezalandırılışı ve Neoliberalizmin Yükselişi' Belirtilmemiş çev, (2022) Cogito 105-106 Yapı Kredi Yayınları 67-78.
- Yelbaşı C, *Fransızca-İngilizce-Almanca Karşılıklarıyla Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü* (Sim Matbaacılık 2014)
- Yılmaz E, *Hukuk Sözlüğü* (Yetkin Yayınları 2006).
- Zafer H, *Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m. 1-75* (6. Baskı, Beta Yayınevi 2016).

ATIF BİÇİMİ / HOW CITE THIS ARTICLE

Usluadam AK, "Vagrancy (Offense) from Past to Present" (2024) 12 (2) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi-Journal of Penal Law and Criminology, 175.